

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

پنجابی زبان تے ادب

(پنجابی اختیاری)

نوویں دسویں جماعت لئی

پنجاب کریم کولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور

جملہ حقوق بحق پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور محفوظ ہیں۔ تیار کردہ پنجاب کریکولم اینڈ ٹیکسٹ بک بورڈ، لاہور
اس کتاب کا کوئی حصہ نقل یا ترجمہ نہیں کیا سکتا اور نہ ہی اسے ٹیپ پیپر، گائیڈ بکس، خلاصہ جات، نوٹس یا امدادی کتب کی تیاری میں استعمال کیا جاسکتا
ہے۔ اس کتاب کا مسودہ شعبہ نصاب و فاتی وزارت تعلیم حکومت پاکستان اسلام آباد کی زیر نگرانی تیار ہوا۔
بموجب مراسلہ: F-8-2/98-UR مورخہ 5 اپریل 1999ء۔

فہرست

نمبر شمار	عنوان صلی اللہ	مصنف	صفحہ نمبر
		(حصہ نثر)	
1	ذات نبی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی رحمت جھڑیاں	قدر آفاق	2
2	لمیاں اڈیکا	فرخندہ لودھی	5
3	قائد اعظمؒ بارے کچھ یادگار واقعے	حمید اُلفت ملغانی	10
4	آسرا	پروین ملک	12
5	حضرت نوشہ گنج بخشؒ	ڈاکٹر عصمت اللہ زاہد	15
6	ہُن کوئی دیوانہیں بلدا	کہکشاں ملک	17
7	غازی علم الدین شہیدؒ	ممتاز بلوچ	19
8	واپسی	حسین شاد	22
9	ساڈاویب - ساڈا ورثہ	راجا رسالو	27
10	قصہ اک طوطے دا	ڈاکٹر سید اختر جعفری	30
11	ٹھیڈا	مسرت کلانچوی	33
12	ساڈا ماحول	غلام دستگیر ربانی	39
13	ہمت کرے انسان تے۔۔۔	تاج محمد	41

(حصہ نظم)

1	حمد	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	45
2	نعت	حفیظ تائب	47
3	کافی	شاہ حسینؒ	48
4	ابیات باہو	سلطان باہو	49
5	کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)	سید بلھے شاہؒ	50
6	غفلت نامہ	شاہ مراد خانپوری	52
7	کلام وارث شاہؒ	سید وارث شاہؒ	53

54	ہاشم شاہ	دوہڑے	8
56	خواجہ غلام فرید	استغفار (کافی)	9
57	مولوی غلام رسول عالمپوری	حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب	10
58	مولا بخش کشتہ	غزل	11
59	پیر فضل گجراتی	غزل	12
60	حکیم شیر محمد ناصر	غزل	13
61	عبید ابوذری	عید	14
63	شریف گنجابی	غزل	15
64	احمد ظفر	امن	16
66	احمد رراہی	میں خیراں منگاں دیس دیاں	17
67	ڈاکٹر رشید انور	شہید دی ماں	18
69	عارف عبدالمبین	غزل	19
70	منیر نیازی	غزل	20
71	رؤف شیخ	دیس پیار	21
73	سلیم کاشر	اک طالب علم دی دُعا	22
74	نادر جاجوی	وطن آہنا رہے سلامت	23
75	انور مسعود	کبھڑے پاتے جاواں	24
77	غلام رسول شوق	سکھ سنبھڑا	25
79	اقبال سوکڑی	غزل	26
80	ڈاکٹر شہباز ملک	زراعتی گیت	27
82	اکرام مجید	غزل	28
83	ڈاکٹر محمد یونس احقر	غزل	29
84	ڈاکٹر انعام الحق جاوید	بکرا منڈی	30
86		فرہنگ	

مؤلف: ☆ ڈاکٹر سید اختر جعفری ☆ ڈاکٹر سید اختر حسین اختر (مرحوم) ☆ ڈاکٹر ناہید شاہد (مرحوم)

ایڈیٹر: ☆ نائلہ صدف ☆ نگران طباعت: ☆ محمد اشرف رانا

ناشر: مطبع:

تاریخ اشاعت	ایڈیشن	طباعت	تعداد اشاعت	قیمت
-------------	--------	-------	-------------	------

حصّٰث

ذات نبی دی رحمت جھڑیاں

اللہ تعالیٰ نے حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں قرآن حکیم وچ ”رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ“ آکھ کے وڈیا اے۔ یعنی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی ذات سارے جہاناں لئی اللہ دی رحمت دا وسیلہ اے۔ حضور اکرمؐ نے اللہ پاک دا پیغام تے قرآن حکیم دا اک اک لفظ لوکاں تک پہنچایا اے۔ قرآن پاک دی عملی تفسیر اپنے عمل راہیں پیش فرمائی تے اپنی اُمت نوں اسلامی اصولاں اُتے چلن دا سوہنا درس دتا۔ اسلام ہر انسان دی قدم قدم تے رہنمائی کردا اے۔ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے حیاتی دے ہر شعبے وچ اپنی اُمت نوں اپنے عملی نمونے راہیں اسلامی اصول سکھائے تے اخلاقی لحاظ ناں اپنے صحابیوں دی بوہت سوہنی تربیت فرمائی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا اخلاقی تے عملی نمونہ بوہت اچھا سی جس دی وڈیائی قرآن کریم وچ وی بیان ہوئی اے۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے اپنے آخری حج دے خطبے راہیں، پہلاں توں چالو، غلط رسماں رواجاں نوں ختم کرن دا اعلان فرمایا۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی عملی تعلیم دے کجھ نمونے انج نیں :-

مساوات محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم

ہجرت توں بعد 8- ربیع الاول 13 نبویؐ، بیروالے دن، حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے کجھ جاں نثاراں نال قبائے مقام تے اپڑے۔ جیہڑا مدینہ منورہ توں تن (3) میل دُورا اے۔ استھ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں چودھواں (14) دن قیام فرمایا تے صحابہ کرامؓ دی صلاح نال مسجد قبائلی۔ مسجد دی تعمیر ویلے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مساوات محمدیؐ دا عملی نمونہ پیش کیتا تے صحابیوں نال رُل کے مزدوراں ہار اٹاں گا راڈھوندے رہے تے مدینہ منورہ پہنچ کے جدوں مسجد نبویؐ دی تعمیر دا ویلا آیا تاں اوہدی اُساری لئی وی آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں مزدوراں والے کپڑے پائے ہوئے سن تے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم مسجد نبویؐ دی اُساری وچ حصہ لین والے صحابہ کرام رضی اللہ تعالیٰ عنہم دے حق وچ ایہہ دُعا فرما رہے سن:

”یا اللہ! اصلی زندگی تاں بس آخرت دی زندگی اے۔“

”یا اللہ! انصار تے مہاجر ایں دی بخشش فرما۔“

مساوات محمدیؐ دا اک نظارہ اوہوں دیکھن وچ آیا جدوں موتہ دی جنگ واسطے جمادی الاول 8ھ وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم و لشکر موتہ دے حاکم شرجیل بن عمرو غسانی نوں سزا دین لئی بھیجیا جیہنے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا خط لے جان والے اسلامی قاصد حضرت حارثہ بن عمیر اُزدی رضی اللہ تعالیٰ عنہ نوں شہید کر دتا سی۔ تن ہزار صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دا ایہہ لشکر تھیار لا کے تیار ہو گیا۔ تاں حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے ایس دی سالاری حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ نوں عطا کیتی تے فرمایا کہ جیکر حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ شہید ہو جان تاں جھنڈا حضرت جعفر رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن ابی طالب نوں تھادینا۔ جے اوہ وی شہید ہو جان تاں فیر تہاڈے سردار حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ہون گے تے اوہناں دی شہادت چکھوں جس نوں وی مرضی اپنا سالار بنا لیا جے۔ ایس لشکر دے سالار حضرت زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ کسے زمانے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے غلام رہ چکے سن۔ لوک حیران سن کہ اک غلام نوں لشکر دا سالار

کیوں بنایا گیا اے جد کہ حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت عبداللہ بن رواحہ رضی اللہ تعالیٰ عنہ ورگے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم وی ایس کم لئی موجود سن۔ ایہہ چرچے ہوندے رہے پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا حکم اسلامی مساوات، عدل تے انصاف دا اُچھاتے سچا نمونہ سی۔ ایسے طراں دے مخالفانہ چرچے اکواری اوووں ساہنے آئے۔ جدوں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اپنی زندگی دا آخری لشکر حضرت اُسامہ بن زید رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن حارثہ دی سالاری وچ بھیجن دا حکم دتا جس وچ سارے مہاجر اُنوں وی شامل ہون دا حکم ملیا سی۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نوں پتالگتاں آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں منبر تے کھلو کے خطاب کیتا تے فرمایا:

”گجھ لوکاں نے زید بن حارثہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) دی سالاری بارے وی شکایت کیتی سی۔ رب دی سونہ! اُسامہ (رضی اللہ تعالیٰ عنہ) امارت تے سالاری دے مستحق نیں تے اوہ تہاڈے نیکاں وچ گئے جان دے نیں۔“ ایہہ خطبہ ارشاد فرما کے آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اپنے گھر تشریف لے گئے۔ انج آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں اسلامی مساوات، عدل، انصاف تے حق داری دے ستھرے نمونے پیش فرمائے۔

ایثار بھائی چارا

قرآن حکیم وچ مسلماناں نوں ”بھائی بھائی“ آکھیا گیا اے۔ جیہڑے لوک اللہ دے رستے وچ اپنے گھر بار چھڈ کے مدینہ منورہ آ پڑے سن اوہ سب مہاجر اکھوائے تے اوہ مسلمان جیہڑے پہلے توں مدینہ دے وسنیک سن انصار اکھوائے۔ سارے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم بھانویں مالدار نہیں سن سکوں بھیتاں دا برا گزرا ای ہوندا سی۔ پر حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی تربیت، رحمت، تے برکت نال ایہہ سارے صحابہ رضی اللہ تعالیٰ عنہم دل دے بڑے سخی، اسلام دے سچے عاشق تے اپنے مسلمان تے مہاجر بھرانواں لئی مال تے جان پیش کرن والے سن جدوں کوئی مہاجر بھرا تلواراں تے پیراں توں بچ کے، بھٹکھتا متا مدینہ شریف چھڈاتاں ہر انصاری وی ایہو سدھر ہوندا کہ آؤن والا مہاجر بھرا ادھ دے کول ای ڈیرا لاوے۔ استھوں تیک کہ منگ کرن والیاں وچکار کئی واری قرعہ پا کے فیصلہ کرنا پیندا۔ جیہڑے حق وچ فیصلہ ہو جاندا اوہ چائیں چائیں اپنے مہاجر بھرا نوں گھر لے جاندا۔ تے اپنے مکان، سامان، روپیہ پیسہ، بھوئیں پٹھا۔ گل کیہ جے ہر شے وچو اڈھا حصہ اوہنوں وند دیندا۔ تے اوہنوں پروہیاں وانگ رکھدا۔ نالے اپنے چنگے بھاگاں اُتے مان کرداتے رب دا شکر کردا کہ اک دینی بھرا نوں اوہدا بھرا، ساتھی تے حصے دار بنایا گیا اے۔

اوہدر مہاجر اُنوں، بھانویں انصار دا ہر گھر ”پروہن چاری گھر“ سی لیکن ایہہ اک دودن دی گل نہیں سی۔ ایس لئی پکے انتظام دی لوڑ سی۔ بوہتے مہاجر بھانویں بڑے غریب سن، پرہے سن بڑے جی دار تے اوہ ہتھیں کار کر کے کھان دے عادی سن۔ رسول اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں خیال فرمایا پئی مہاجر اُنوں تے انصار دے وچکار بھائی چارے دا ایہہ رشتہ قائم کیتا جائے جیہڑا سکیاں توں وی ودھ ہووے۔

آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہوراں انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں حضرت انس بن مالک رضی اللہ تعالیٰ عنہ دے گھر اکٹھے ہون لئی فرمایا۔ مہاجر پنتالی (45) سن۔ آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم نے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نوں فرمایا۔ ”ایہہ تہاڈے بھرا نیں۔“

فیر آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم اک انصاری تے اک مہاجر نوں وکھرا کر کے فرماندے:

”تسین دونوں بھرا او“ تے انصار رضی اللہ تعالیٰ عنہم نے وی مہاجر بھراواں نوں سچے سچ دے بھرا بنا لیا۔ اوہ مہاجر اُنوں اپنے اپنے گھر لے گئے تے ہر اک نے، ہر اک نوں ادھ دا حصہ دار من کے اپنے کول رکھیا۔

حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوفؓوں حضرت سعد رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن الربیع انصاریؓ وابھرا بنایا گیا سی۔ جدا وہناں ؓوں اڈھے مال دی پیش کش کیتی گئی تاں اوہناں نے حضرت سعد رضی اللہ تعالیٰ عنہ واشکر یہ ادا کر دیاں آکھیا: ”مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ مینوں ؓیں بازار دا رستہ دس دیو۔“ تے انج اوہناں تجارت شروع کر دتی۔ اللہ پاک نے کاروبار وچ ایہی برکت پائی کہ حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوفؓ تھوڑے ای عرصے وچ مدینہ پاک دے کامیاب تے خوشحال تاجراں وچ شمار ہون لگ پئے۔

مشرق

- 1- ایس سبق دے چان وچ حضور اکرم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے پیغام نوں اپنے لفظاں وچ بیان کرو۔
- 2- حضرت عبدالرحمن رضی اللہ تعالیٰ عنہ بن عوف عرب دے مشہور تاجر کویں بنے؟
- 3- کالم الف دے اُدھورے فقیریاں نوں کالم ب دے اُدھورے فقیریاں نال ملا کر مکمل جملے لکھو۔

[illegible]

لہیاں اڈیاں

پڑھیا لکھیا ہونا حیاتی و اشباب اے۔ جیہد اول ایس پاسے رُجھ گیا، اوہدے لئی چنگا بھلا عذاب ہون دے نال نال اک سوادی سفر وی اے۔ اچہا سواد کوئی اُن پڑھ نہیں چکھ سکدا۔

صادق جدوں لاہور نہیں سی آیا۔ اوہنوں دُنیا داپتا ای نہیں سی۔ نئے جیسے قصبے وچ رہندیاں اوہنوں ایہہ احساس وی کدے نہیں سی ہويا پئی اوہ پینڈو وائے۔ اوہناں دا چنگا کھاندا پیندا گھر سی۔ نانا پٹواری، دادا سکول ماسٹر تے پو محکمہ مال وچ کلرک۔ واہ واہتھ شتھ مارلیندا، پڑھے لکھے چٹ کپڑے اکھواندے۔ نانے دادے ایسے قصبے وچ خورے کیہڑیاں پُٹھیاں توں وسدے آرہے سن۔ ایس لئی قصبے دی وسوں وچ اوہناں دی اک تھاں سی، اک سیہان سی۔ خانوادے دے بابے تے۔۔۔۔۔ ہڈھیاں سیانیاں بڑا تڑکے آکھدیاں۔ ”دُھ دُھ ہوندا اے تے پانی پانی۔ اوہناں دے خانوادے وچ آج تک نہ کوئی باہروں آئی تے نہ کوئی گئی۔ ساڈے لہودی لہر شدہ لگی آرہی اے۔“ ساکا چاری اندرواندی۔ میری دھی تیرے گھر تے تیری بھین میرے گھر۔ نہ کوئی رنڈی رونا، نہ کسے نال اٹ کھڑکا۔ امن چین نال حیاتی لنگھ دی۔ تھوڑی بوہتی اک دو جے کولوں شکایت ہوندی وی تے کسے ویلے تے مُک جاندی۔ وگدے پانی نوں بھانویں کتاں ڈانگ سوٹا مارو۔ اوس تے وگدیاں ای رہنا ہوندا اے۔ صادق دے گھر برادری وچ ایہہ بڑی مان والی گل سی۔

ریت دے مطابق صادق اپنے بال پئے توں ای اپنے مامے دے گھر منگیا گیا سی۔ جیوں جیوں وڈا ہوندا گیا۔ لائق فائق ہوندا گیا۔ مُلک دے وڈے تے اُچے کالج وچ داخل ہون دی وجہ کر کے، تے اُنج وی طبعیت داروایتی گھفامٹی لہہ گیا۔ پینٹ شینٹ، بُوٹ جراباں پاکے جدوں انگلیں، ساکیں ملن جانداتے مسیر، پھپھیر، ملویر وغیرہ ٹیاراں دے ساہ سنگھن لگ پیندے۔ رُت نے مٹھہ مہاندراوی سوہنا دتا سی۔ برادری وچ ویہ شادی، تیل مہندی دے موقع تے اوہا بوہتا جان نہیں سی ہوندا۔ کیوں جے اوہ پڑھا کل ہون دے نال نال گجھ شرمائل وی سی۔ پرفیروی جد کدی بوہتے سکے تے نیڑے دے کزن داویہ ہوندا تے اوہ بھانویں سدے نوں کتاں وی ٹالدا، پر جانا پئے ای جاند۔ اوس ویلے اوہدے پودی دھون آکڑی ہوئی دُوروں دسدی۔ اکھال چمک رہیاں ہوندىاں ماں تے مامے دیاں ٹوہراں ویکھن والیاں ہوندىاں دُور نیڑے دیاں ساکنیاں نوں سنا کے آکھدیاں۔

”مثالا، جوانیاں مانے، جیوند ارہوے۔ اک اے پرگل وچ دیوا۔ ماں دے کلیجے ٹھنڈرہوے۔“

صادق دی مگیت سَدھی جی عام گھر یلو گوی سی۔ ناں سی نسیم بیگم۔ نسیم بیگم عرف رُت جوانی، مایاں دی ستویں اولاد سی۔ اددوں پہلاں دو بھیناں تے چار بھرا اگر کچھ رُت دے کے کھوہ لیندا رہیا۔ ایسے کر کے جداوہ جتی، صادق دے مامے اوہاناں رُت جوانی رکھیا۔ مامے مامی دو ٹواں رُل کے بھین دی جھولی پاندیاں آکھیا:

”لے بھین! ایہہ میرے وَلوں تیتوں خیرای۔ تیری ہو کے جیوندی رہوے۔“

صادق دی عمر اوس ویلے باراں (12) تیراں (13) دے رہیاں دی سی۔ گجھ نہیں سی پتا منگنی دا مطلب کیہ اے؟ ویہ تے دُور دی گل سی۔

ماں پیونے وی ایہہ سوچدیاں پئی تونہہ جوان ہون وچ اُجے چرے مُنڈے نُون پڑھائی ول لاچھڈیا۔ تے پڑھائی وچ ہے وی اوہ چنگا سی۔ رُب جوائی دے مگر فیر بھین بھرانوں دی چوکی لین لگ گئی۔ سارے جیون جو گے ہوئے۔ اوہ نکلے بھین بھرا تُون نُون کھڈو ندی، ساٹھدی ہولی ہولی اُپتی ہو رہی سی۔ اپنے ویاہ شیاہ بارے سوچن دا اوہنوں ویہل وی گھٹ ملد اتے نالے لوڑ وی کیہی سی۔ برادری وچوں سب توں سوہنے تے سب توں لائق منڈے نال اوہ منگی ہوئی سی۔ کوئی بولی مارے یا پتا گاوے۔ اوہدی جُستی تُون۔

پوہ ماگھ دے دن، کڑا کے داندو جَن والا پالا۔ سکی ماسی دی گڑی دے ویاہ دے دن رکھے گئے۔ صادق ایم اے فلسفہ دے آخری امتحان دی تیاری کر رہی سی۔ سدا آیا۔ اوس بوہت ترے پائے پئی اوہ نہیں آسکدا۔ پر ماں دی اکو ضد۔۔۔!

”توں کتھوں آؤنا اے۔ شریکاں نوں دَسنا نہیں پئی توں بوہت پڑھ گیا ایں تے اگے ودھ گیا ایں۔ مَن رساں ریتاں سب ایویں لگدیاں نیں۔ ہوندا ہاں کسے تائے چا پے یا پھوپھی دے دھی پُڑ دا ویاہ۔ توں نسیاں آؤنا سی۔ میں تے تینوں نکلے ہوندے توں ایسے لئی تُوڑ دتاسی۔ شکر اے رُب دا۔“

ایہناں دناں وچ اوس اپنی ماں نوں اک دن اک کے اکھای دتا۔
”ہے تے پچ! تُوڑ یا ای اے۔“

اوس دیہاڑے ماں اوہدے نال وٹی وٹی رہی تے اوہدے اُتے وی اُداسی چھائی رہی تے دل وچ اکلا پے داہٹ جیہا رہیا۔ اوہ ول ول ٹھنڈیاں ساہواں بھر داسی۔

پنجاب وچ مہندی دی رات جگراتے دی رات ہوندی اے۔ اوہ کسے نہ کسے طراں رات دے دس وُجے اُپڑ گیا۔ بجلیاں نکل رہیاں سَن، تنبو کنکناں تنیاں ہوئیاں سَن، چہل پہل، ماسی دے گھر بڑی رونق سی۔ دلاں وچ وچ گج کے رساں ہو رہیاں سَن۔ گلیاں سُنیاں تے چپ چان۔ اوہ سدھامردانی بیٹھک وچ جانتھا۔ علیک سلیک تے چھیاں شہیاں پے چکیاں تے کھانا ورتایا گیا۔

دلاں وچ گاؤن والیاں گڑیاں توں تے خورے کھان پین داوی ہوش نہیں سی۔ ڈھولکی، ڈھولا، تاڑی تے پٹے۔ اک توں اک چڑھدا پٹالاء لاء کے آرہی سی۔ صادق داسا راہیان اوہدرا سی۔ لفظاں ول بولاں ول۔ اواز اں تے اواز اں راہیں سُنیاں ول۔ جیہناں ول عام آدمی دا دھیان وی نہیں جاندا۔

ایہناں ٹپیاں راہیں تے اوہنوں انج لگا جویں کوئی اوسے نوں ای ونگار رہی اے۔ خورے ایہہ اوہدی مگیتِ نسیم سی؟ نہیں، اوہ نہیں ہوسکدی۔ اوہنے اپنے جی تُون سمجھایا۔ اوہدے کول اپنی مت کدوں اے؟ تے دو جے اوہ اُجے مسیں دساں و رہیاں دی ہونی اے۔ ”جھٹی جیہی“، نسیم وچ صادق نوں کدے کوئی دکشی نہیں سی نظر آئی۔ گھر والیاں لئی اوہ اوہدی سب گجھ سی۔ پر اوہدے لئی اوہ گجھ وی نہیں سی۔ فیر کھڑکدا اک پتا آیا۔

سُوٹ	بُوٹ	جُراہاں	نیم
رُوپ	تہانوں	رُب	دِتا
اُتوں	پڑھیاں	کِتاباں	نیم

”لے بی صادق باؤ۔ ایہہ پتا تیرے لئی آیا اے۔“

صادق تھوڑا شرما جیہا گیا تے ہسن لگ پیا۔ فیراوس ایہہ ٹکڑ کر ن والے مُنڈے نوں، جیہداناں رفیق سی، ہولی جیہا چکھیا۔
 ”ایہہ گڑی ہے کون؟ سمجھدار لگدی اے۔“

”آہو۔ دُوروں نیڑیوں ساڈی پھٹھی دی دھی بھین لگدی اے۔ توں جان داہوئیں گا۔ بھاء سجاد نوں۔ سول ہسپتال وِچ ڈسپنسراے نا! واہ وا پڑھن لکھن والے لوک نیں۔ گڑی بارہویں وِچ پڑھدی اے۔ آکھدی اے ڈاکٹر بنے گی۔“ پنجاب دیاں برادریاں وِچ مرد عورت دا اک دوجے کولوں ایویں اوہلا ہوندا اے۔ کوئی پردا نہیں ہوندا۔ پر فیروی صادق نوں ہُن توڑی پتا نہیں سی پئی اوہناں دے شریکے وِچ اوہ لوک وی ہُن جیہڑے گڑیاں دی تعلیم تے یقین رکھدے نیں۔ اوس دن مگروں تے صادق نوں جویں چٹک جیہی لگ گئی۔ اوہ گلئیں باتیں ماں کولوں سجاد ڈسپنسراے چُجھداتے ماں آختا ہو کے جواب دیندی۔
 ”آخو۔ ہے تیرے دادا کیاں وُلّوں، تیری پھٹھی لگدی اے۔“

پُتر۔ پر پُین ذرا آزاد جیسے لوک۔“
 کیہ مطلب؟۔“ اک واری تے صادق چُجھ ای لیا۔
 ”کڑیاں نوں وی پڑھنے پاؤندے نیں۔“
 ”تے چنگا کر دے نیں۔“

”کھہیہ چنگا کر دے نیں۔ تینوں پتا اے گڑیاں پڑھ لکھ کے کیہ کر دیاں نیں؟“
 کیہ کر دیاں نیں؟

صادق دی چٹنا ہور ودھ رہی سی۔

”مُونہ زور ہو جائدیاں نیں۔۔۔ تے فیڑ گڑیاں دے سکول کالج بند ہو جانے چاہیدے نیں۔ صرف مُنڈے ہی پڑھن۔“ صادق نے گل اگانہ ٹوری۔

”مُنڈیاں دی گل ہو رے۔ پر تینوں اوہناں دی کیہ لگ گئی اے؟ توں بھانویں سولّاں (16) پڑھ تے بھانویں ولایت تُر جا۔
 ویاہ تیرا نسیم نال ای کرنا اے۔“ ماں نے پُتر دے دل دی آپ ای پھڑائی۔

”پڑھنے دا ایہہ مطلب نہیں پئی وڈیاں دیاں کیتیاں وِچ کھہیہ پاؤ۔“
 ”ماں! میرا نسیم دا کسے طراں وی جوڑ نہیں بن دا۔“ صادق وی دل دی کھول دتی۔
 ”آؤ کیکھو جے۔ صادق دے پیو ذرا ایہدراؤنا۔ میں نہ آہندی ساں پئی پکھنڈ پے جانا اے۔ اپنے گئیں سُن لو۔“
 صادق دا پیو جیہڑا اُسے ای ویہڑے وڑیا سی۔ پریشان جیہا ہو کے مَچھے تے بہہ گیا۔
 ”جھیڑا کیہ اے؟“

”کہند اے میں نسیم نال ویاہ نہیں کرنا۔ اوہ اُن پڑھ اے تے ہان دی وی نہیں۔“
 ”میں تے تینوں پہلے دن ای دسیا سی۔“

میاں بیوی دی آپس وچ چھڑ پئی تے صادق چُپ کر کے باہر کھسک گیا۔ فیرو سے شامی لاہور ٹر گیا۔ فائیل دے امتحان سرتے کھڑے سن تے اتھتھ نوں رہ پھڑ پئے رہیاسی۔

امتحان مکیاں نوں چر ہو گیا۔ صادق نوں گھر جان دی کوئی ایڈمی کالھ نہیں سی۔ کدے کدے چٹھی راہیں خیر خیریت دس دیندا۔ رھپو یں دی وجہ ایہہ دسد اکہ کم لہر ہیاواں۔

فیراک دم چٹھی سُنہیا آؤنا بند ہو گیا۔ ماں بیویوں ایہہ تے پتا سی پئی پڑھن لکھن وچ بوہتی دلچسپی لید اے۔ نالے ایہہ خیال وی آؤندا پئی کتے رُسیانہ ہووے۔ مہینے تے مہینے لنگھ گئے۔ اخیر پیو آپ پتا کرن لاہور ٹر گیا۔ یاراں دوستاں نوں کچھیا دُسیا۔ ہوٹل دے سپرنٹنڈنٹ تے فیرکالج دے پرنسپل نوں ملیا دوٹواں اکوگل آکھی۔

”میاں صاحب! منڈے گھنڈے نیں۔ تے نالے امتحان مکیاں مگروں ادارے دی ذمہ داری مک جاندی اے۔ تئیں اپنے طور تے لہ سکدے او تے لہو۔“ فیرکئی چراں مگروں دس پئی جے صادق تے کراچی ٹر گیا سی کم لکھن۔ کتھے گیا کچھ پتا نہیں۔ کم لکھا کہ نہیں لکھا؟“ ”انکل جی! چتتا نہ کرو۔ اوہ کوئی ایٹا ناتے ہے نہیں۔ آپے مُڑ آوے گا۔ دھکے دھکے کھا کے۔“ صادق دے اک نیڑے دے یار نے تسلی دیندیاں آکھیا۔

”کراچی! ساڈے لئی پردیس اے۔ کا کا! او تھ ساڈا دُوروں نیڑیوں کوئی نہیں رہندا۔ اوہ دے کسے یار بلی دا پتا دسو پتر کوئی تھوہ ٹھکانا؟ میں آپ ٹر جاواں گا کراچی۔ لکھاں گا پتر نوں۔“

صادق علی ولد نصیر علی ولد کبیر علی نوں۔“ اوہ اکھڑ جیہا گیا تے فیر اپنے نال کلاں کردا کراچی جان والی گڈی چڑھ گیا۔۔۔ لہ لکھا کے کچھ چر مگروں صادق دا پیو کراچیوں سکھنا پرت آیا۔

اک وار فیرو عاواں تے اڈیکاں تیز ہو گئیاں۔ آساں ماٹھیاں نہیں سن پندیاں۔ مایاں داہر نفس آؤندا جاندا صادق صادق آکھدا۔ نسیم ویہاں (20) اکیاں (21) ورہیاں دی ہو کے بوہتا اڈیکن لگ پئی۔ ہر ویلے ہر دن تاگھر رھندی۔ خورے کسے سویرے دے کچے پکے ہنیرے چوں، کسے شام دی دھوڑ چوں اوہدا شہری بابو۔ اوہدا صادق۔ ابھر کے ویہڑے آوڑے۔۔۔ اوہدا شہری بابو تے کوئی نہ آیا پر اک دن اچن چیت اوہدا خط مایاں ول آ گیا۔ مایاں نوں خط دیکھ کے چاہ چڑھ گیا۔ صادق دی ماں خط سُنن لئی بے چین سی پر جدوں صادق دے پیو نے خط پڑھیا تے اوہدی بے بسی جیہی چیک نکل گئی۔ اوس آکھیا: ”صادق دی ماں خط وچ لکھیا اے پئی تیرے پڑھے لکھے پتر نے ہُن کدی وی ساڈے متھے نہیں لگنا۔“ ایناں آکھ کے اوہ سرسٹی ویہڑوں باہر چلا گیا تے صادق دی ماں دل پھڑ کے بہہ گئی۔ ”ہُن کیہ بنے گا۔۔۔ ہُن کیہ بنے گا؟“

مشق

1- تھلے دتے غلط بیانات نوں صحیح کر کے لکھو۔

الف: افسانے دے کردار حقیقی ہوندے نیں۔

ب: افسانہ صرف لطف لین لئی پڑھیا جاندا اے۔ ایہدا زندگی دے مسئلے نال کوئی تعلق نہیں ہوندا؟

ج: افسانے دی کہانی سچی ہونی چاہیے۔

د: افسانہ پڑھ کے مکمل کہانی کا احساس ہونا چاہیے۔ پڑھنے والے کہانی دے اگلے حصے دی پیاس محسوس نہیں کر دے کہ اگانہہ کیہ ہووے گا۔

ہ: افسانے وچ کوئی اخلاقی سبق نہیں ہوندا تے نہ ای معاشرے دیاں خرابیاں اُتے چوٹ ہونی چاہیے۔

2- افسانہ لمبیاں اڈکیاں دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔

قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ بارے کچھ یادگار واقعے

خوشامد توں کاوڑ

24 دسمبر 1945ء کوں وارڈ ڈسٹرکٹ مسلم لیگ دے کچھ کارکن قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دے دولت خانے تے ہک جلسے وچ شرکت دی دعوت ڈیون گئے۔ انھیں وچوں ہک بندے مصافحہ کریندیں ہوئیں عقیدت دے جوش تھوں مجبور تھی کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ دا ہتھ چم گھدا۔ ایہہ حرکت ڈیکھ کے قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمایا۔ ”لوکیں کوں چاہیدے جوادہ میکیوں معمولی بندہ سمجھا کرن پیر و مرشد نہ سمجھن۔ ایس طراں لوکیں وچ غلط طریقین نال سر جھکا ون دی عادت پئے ویسی۔ جیکوں عام انداز وچ شخصیت پرستی آکھیا ویندے ایہہ بیماری جتھال نقصان ڈیندی اے۔ اتھال اسلام وچ نارواتے ناجائز وی ہے۔“

ایس طراں دا ہک بیاد واقعہ ذی الدین پال لکھنڈن:-

”میکیوں یاد اے جو جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ پنجاب مسلم سٹوڈنٹس فیڈریشن دی کانفرنس توں فارغ تھی کے ہوٹل اپڑے تاں ساڈے ہک سنگتی خواجہ اشرف احمد عقیدت دے جوش وچ اتھال دے پیریں کوں ہتھ لا ون دی کوشش کیتی تاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ انھیں دی ایس گالھ (گل) کوں بر محسوس کیتا تے آکھن لگے صرف اللہ سینیں دے اگوں جھکن ضروری اے کیوں جو اسلام ایس گالھ تے زور ڈیندا۔“

اصول پسندی

”1944ء وچ وزیر اعلیٰ سندھ سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنا اختیار ورتیندیں ہوئیں مسلم لیگ دی ہائی کمان توں مشورہ کیتے بغیر ہک انگریز مسٹر تھامس کوں وزیر زراعت بنا گھدا۔ انھیں دا ایہہ قدم اصول دے خلاف ہا۔ پر اوہ سمجھدے ہن جو میں وزیر اعلیٰ ہاں جو چاہا ہواں کر سگداں۔ بھل ایہہ انھیں دی غلط فہمی ہئی تے وڈے سوکھ نال قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایہہ غلط فہمی رفع کر ڈتی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ غلام حسین ہدایت اللہ کوں دہلی سڈوایا تے انھیں دے سامنے وڈے صورتاں رکھیاں جو انگریز وزیر کوں برطرف کر ڈتا ونجے یا وزیر اعلیٰ خود استعفیٰ ڈے ڈیون۔ آخر کار مسٹر تھامس کوں وزارت چھوڑنی پئی۔“

ایس طراں ہک واری ول سر غلام حسین ہدایت اللہ آپنی کابینہ وچ غیر مسلم لیگی مولا بخش کوں شامل کر گھدا۔ سینیں محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ ایس خود سری کوں برداشت نہ کیتا تے واضح طور تے سر غلام حسین کوں حکم ڈتا جوادہ خود استعفیٰ ڈے ڈیون یا مولا بخش کوں مسلم لیگ وچ شامل کر گھنن۔ ورنہ انھیں کوں استعفیٰ ڈیون دی ہدایت کرن۔ مولا بخش سندھ دے سابق وزیر اعلیٰ دے بھرا ہن۔ انہاں مسلم لیگ وچ رلن توں انکار کر ڈتا پر وزارت نہ چھوڑی۔ جیندی وجہ توں غلام حسین ہدایت اللہ کوں خود استعفیٰ ڈے کے کابینہ تڑوانی پئی۔ اوندے بعد بنن والی کابینہ وچ مولا بخش کوں شریک نہ کیتا گیا۔

خیانت کیوں کراں؟

مختار زمن لکھنڈن:-

”میڈے ابا سینیں آگرے وچ جج ہن۔ انھاں ڈسیا جو ہک واری قائد اعظم کہیں کیس دے سلسلے وچ آگرہ تشریف گھن آئے۔“

مسلم لیگ جلسہ کرنا چاہندی ہی پر قائد اعظمؒ ایہہ آکھ کے جلسے وچ آون توں انکار کر دتا جو میں اپنے مکمل دی طرفوں پیش تھیون آیاں جیندی اوں فیس ڈتی اے۔ میں ایندے وچ خیانت کیوں کراں؟ تہاں جلسہ ول کہیں ڈینہ رکھ گھنوں۔ میں اپنے خرچے تے آویساں۔“

ضابطے دی پابندی

محبوب عالم لکھنؤ:

1946ء دی گل اے جو علی گڑھ وچ ہک جلسہ تھیا۔ جیندی صدارت ہک نوجوان طالب علم محمد نعمان ایم اے کیتی۔ ڈو مجھے مقرر اں دے بعد جڈاں قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ تقریر کرن کھڑے تھے تاں جلسے دے صدر انھاں کوں تقریر کرن توں ڈک گھدا۔ آپ فوراً ایہہ تھئے تے جنیں ویلھے ول سڈیا گیا تاں تقریر کیتو نے۔ جلسہ ٹکڑ دے بعد قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ ایس بارے پچھیا تاں اوں ڈسایا جو ”ایہہ لوکیں تے رعب سٹن سانگے کیتا گیا۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ آکھیا جو ”میں ایہہ سب کجھ ضابطے دی پابندی سانگے کیتے“ تے اوں گوں نصیحت دی کیتی جو اوہ وی ایس طراں نظم تے ضبط نال کم گھنن۔“

طاہر اے اوں ویلھے قائد اعظمؒ دی جاہ کوئی بیا لیڈر ہوندا تاں اوہ اپنی توہین سمجھ کے اوں ویلھے جلسے وچوں لگا ویندا تے ایس طراں وڈی گر بڑ تھیندی۔

پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا مینی

محمد یامین خان لکھنؤ:

دہلی وچ آل انڈیا مسلم لیگ دا جلسہ تھیدا پیا ہا۔ ہک خوشامدی نعرہ ماریا: ”شاہ پاکستان۔ زندہ باد۔“ قائد اعظمؒ خوش تھیون جاہ فورا آکھن لگے ”ڈیکھو تہا کوں اینجھیاں گالھیں اصلوں نہیں کرنیاں چاہیدیاں۔ پاکستان وچ کوئی بادشاہ کا میناں ہوسی۔ اوہ مسلماناں دا جمہوری ملک ہوسی۔ جتھاں سارے مسلمان برابر ہوسن۔“

مشق

- 1- انھیں واقعیں وچوں قائد اعظمؒ دے کیہڑے اصول ساہنے آندن؟
- 2- بے ترتیب لفظاں کوں ترتیب وچ لیا کے جملے بناؤ۔
 ا: ای۔ محسوس۔ گالھ۔ کیتا۔ قائد اعظمؒ۔ دی۔ گوں
 ب: رفع۔ کرڈتی۔ غلط فہمی۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ ایہہ
 ج: شامل۔ گوں۔ مولا بخش۔ کرگھدا
 د: چاہندی۔ پئی۔ جلسہ کرن۔ مسلم لیگ
 ہ: بیا۔ لیڈر۔ کوئی۔ جاہ۔ قائد اعظم رحمۃ اللہ علیہ۔ دی۔ ہوندا
- 3- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔

حرکت، بندہ، عاداتاں، شخصیتاں، واقعہ، عقیدت، مشورے، صورتاں، وزارت، ضابطے

آسرا

باجی جی! ”میں تہاڑے گھروں نہیں نساں گا۔“ محمود نے مینوں اطلاع دتی۔
 ”کیہ مطلب؟“ میں کچھیا۔ کیوں بے گل مینوں سمجھ نہیں سی آئی۔
 ”اوجی۔ پہلاں میں جنہاں گھراں وچ وی کم کیتا اے میں او تھوں اُس کے آجاندا ساں۔ پر ہُن نہیں نساں گا۔“
 ”او کیوں ہُن؟“ میں کچھیا۔
 ”جی ہُن میں وڈا ہو گیا نا۔ مینوں پتا اے پئی تہاڑے جیسے چنگیاں لوکاں کول رہن وچ ای میری بھلیائی اے۔“ اوہنے پیڑھی تے کھلو
 کے برتن دھوندیاں ہو یاں جواب دتا۔ کیوں بے زمین تے کھلوتیاں اوہدا تھہ نلکے تیکر نہیں سی اُپڑدا۔
 ”محمود تیری عمر کتنی کوہو وے گی؟“
 ”پتا نہیں جی۔ شاید میری ماں نوں پتا ہووے۔ پر جی اوہنوں وی کیہ یاد رہیا ہونا ایس۔ عُمروں کوئی یاد رکھن آلی چیچ اے۔“
 محمود دی ایس فلاسفی دا میرے کول کوئی جواب نہیں سی۔ میں چُپ کر گئی۔ پر اوہنوں تاں اللہ وَلوں گل کھلار کے کرن دی عادت سی۔
 حالے اوہنوں ساڈے گھر آیاں اک مہینا ای ہو یا سی۔ پر اوہنے بول بول کے تے چیزاں بارے سوال کچھ کچھ کے میرا مغز ای چٹ لیا سی۔
 میری وی مجبوری سی۔ نوکر آج کل ملدے ای نہیں۔ ایس لئی اوہناں دیاں بوہت ساریاں گلاں برداشت کرنیاں پے جان دیاں نیں۔ میں
 سوچیا اک دودن بول بال کے جدوں محمود دی زبان دی اُٹی لٹھ جائے گی تاں آپے ای خموش ہو جائے گا۔ پر توبہ کرو جی۔ اوہ محمود ای کہیہ
 جیہڑا دو منٹ زبان تالو نال لا جاوے۔
 محمود فیرو بول پیا۔ ”باجی میرا بڑا دل کرداسی میں وی پڑھائی کراں۔ پر ایہہ گل سُن کے ماں نے مینوں اوہ مار ماری بے میں ساریاں
 گلاں بھل گیا۔“
 ”ماریا کیوں سی تیری ماں نے؟“ میں ایویں ای بے دھیانی نال کچھیا۔
 ”جی اوہ کہندی سی۔ سانوں کہیہ لگے پڑھائیاں نال۔ کہتے کم تے لگ گئیوں تے چار پیسے کمالیں گا۔ توں پڑھ کے کبھڑا باؤ بن جانا
 ایں۔“
 ”نہئی باؤ آں دے سراں تے کوئی سنگ ہوندے نیں۔“ میں اوہدا دل رکھن لئی کیہا۔
 ”جے تینوں ایناں ای شوق اے۔ تاں میں تینوں پڑھادیاں کراں گی۔“
 ”سچ باجی جی۔“ اوہدے پڑائے ہوئے بلھاں تے ہاسہ آگیا تے چنھیاں اکھاں مشالاں وانگوں چمک پتیاں۔ ”میں۔۔۔ پڑھ
 سکناں واں۔۔۔ میں وی پڑھ جاواں گا۔“ اوہنوں یقین نہیں سی آرہیا۔
 ”ہاں۔۔۔۔۔۔ ہاں کیوں نہیں۔“ میں تسلی دتی۔

میں مڑ کے دیکھیا۔ تاں محمود اپنیاں نظراں راہیں رحم دی اپیل کر دکھا کھڑا سی۔ اوہدیاں نظراں جو میں میرے کلیجے نوں وُھ گئیاں، نگا جیہا بال و چارا، ایہو نوں کنیاں فکراں پے گئیاں نیں۔ میں ہدّت کے فیر اپنے کم وُج رُجھ گئی۔

کافی چر بعد اوہدی مری جیہی اواز آئی۔

”کوئی نہیں غلطی انسان کو لوں ای ہو جاندی اے۔۔۔۔۔ مارنا کا ہدے لئی سی۔“
میں کہتا ہوں اوہ دیاں اکھاں وچ اتھرو آ گئے۔

دو بے دن میں اوہدا قاعدہ تختی لے آئی تے پڑھائی شروع کرا دیتی پر میں اوہدیاں گلاں توں بوہت عاجز ساں۔ سبق تاں اوہ انجیاد کر لیندا سی۔ جو یں واء وگے۔ پر پڑھدیاں پڑھدیاں ہور گلاں چھیڑ کے بہرہندا سی اک دن سبق پڑھ رہیا سی۔ بابا آیا۔ آم لایا۔ تاں کہن لگا۔ ”سانوں تے پتا ای نہیں امب داسوا دکیہو جیہا ہوندا اے۔ اتا ہوندا تے امب کھواندا نا پر اوہ تے اودوں ای فوت ہو گیا سی جدوں میں رنگا جیہا ساں۔ مینوں تے یاد وی نہیں اَبے دی شکل۔“ ماں کہندی اے ”توں میرے کچھڑسیں۔ جدوں تیرا اتا فوت ہو یا سی۔“ پر ماں نے جدوں دوجا ویاہ کیتا۔ اودوں میں وڈا سارا ساں مینوں سب یاد اے۔“

”اوہ جی، کیہ کردی وچاری۔ چھیاں جیاں نوں کوں پال دی؟“

”آہو جی! میرے وڈے بھرا کدوں دے کم تے لگ گئے ہونے نیں۔ میں وی کم کرناواں۔ واہ۔۔۔ واہ گزارہ ہو جاندا اے جی۔ ہُن میں پڑھ لکھ کے باؤ بن جاواں گاتے ماں نوں نویں کپڑے لے کے دیاں گانا لے جی۔ میں اوہنوں مزیدار چچیاں وی کھواواں گا۔ وچاری کئے کلڑے کھا کھا کے اک گئی ہوئی اس۔“

”ہچھا جی۔“

13

فیراںج ہون لگ پیا پئی میں کوئی کم دسیاتے اگے کچھے ہو گئی مڑ کے جو آئی تاں محمود ہوری غائب۔

”محمود توں کتھے سیس؟“

”باجی میں سبق یاد کر رہیا ساں۔“ اودھا ایہہ جواب مینوں لا جواب کر دینداسی۔ تے میں دل ای دل وچ شرمندہ جیہی ہو کے اوہ کم آپے ای کر لیندی ساں پر جدوں تھوم پیا زدی بُو میریاں ہتھاں وچ رچ گئی تے برتن مانجھ مانجھ کے نہوں گھس گئے تاں محمود دی پڑھائی توں چڑ جیہی چڑھن لگ پئی۔ پر کردی کیہ۔ سیانے آکھ دے میں پئی گل پیا ڈھول و جانا پیندا اے۔ مینوں وی ہُن کوئی علاج نہیں سی تھجھ رہیا اپنی کیتی دا؟ میں ولا ولا کے محمود نوں کھندی رھندی ساں۔ ”محمود پہلاں کم کر لیا کر فیر سبق یاد کر لیا کر۔“ پراوہ سبق وچ ایٹاں دُپیا ہو یا ہنداسی جے قاعدہ اودے ساہنے ہوئے نہ ہوئے بس اکھاں بند کر کے طوطے وانگوں بولی جاندا سی۔

اک دن میں کم ٹوں واپس آئی۔ تھکی ہوئی ساں تے بھکھ وی لگی ہوئی سی۔ میں چھیتی چھیتی مُونہہ تے پانی دے چھٹے مارے تے محمود نوں اواز دتی۔

”محمود کھانا لیا۔“ تے آپ اخبار ویکھن لگ پئی۔ پندراں (15) منٹ لگھ گئے یا شاید اڈھا گھنٹا۔ پر کھانے دی شکل ای نہ نظر آئی۔ تاں میں کچن ول گئی۔ چلھے اُتے سکھنا تو اُپیا سڑداسی تے محمود بل بل کے سبق پڑھی جارہی سی۔ اک دم میرا دماغ بھمبھیری وانگوں بھوں گیا۔ میں محمود دے ہتھ وچوں قاعدہ کھوہ کے پرائہ سٹ دتا۔ اوہ حیران کھلوتا ناں میرے ول دیکھی جارہی سی جو یں پتھر دا ہو گیا ہووے۔ میں اودا بستہ چُک کے اک کوئے وچ رکھ دتا تے چیک کے آکھیا۔

”بس بہتیری ہو گئی۔ تیرا پڑھنا لکھنا بند۔“

اوہ کچھ چر کھلوتا رہیا فیر کچھ چر بعد بستے نوں حسرت بھریاں نظراں نال تكدے تكدے ہو لی ہو لی بُو ہے ول ٹر پیا۔

”محمود۔ کدھر جارہیا ایس؟“ میں اواز دتی۔ پر شاید اوہنے سُنیا ای نہیں سی۔ ہو لی ہو لی قدم رکھدا جو یں نیندر وچ ٹر رہیا ہووے۔ اوہ بُو ہے وچوں باہر نکل گیا تے آج تیک نہیں پر تیا۔

مشق

- 1- ایس افسانے دا خلاصہ اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- محمود دے تعلیم حاصل کرن دے شوق بارے پنج سطر لکھو۔
- 3- محمود نے بستے ول حسرت بھریاں نظراں نال کیوں ویکھیا؟ وضاحت کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ

پنجاب وچ اسلام دی روشنی پھیلاں تے لوکاں نوں ہدایت دی سدھی راہ سکھان والے اللہ دے نیک بندیاں تے بزرگاں وچوں حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا مقام بڑا اچا اے۔ اوہناں دا اصل ناں حاجی محمد اے۔ لقب نوشہ، تے گنج بخش خطاب سی۔ اوہ 1014 ہجری بمطابق 1602 عیسوی نوں موضع گھگاں والی وچ پیدا ہوئے۔ اچکل ایہہ پنڈت تحصیل پھالیہ ضلع منڈی بہاؤ الدین وچ اے۔ اوہناں دے والد حضرت علاؤ الدین غازی نے پیدل ست (7) حج کیلتے۔ آخری واری حج تے جان ویلے اپنی گھر والی نوں فرمایا: ”میں حج کرن جا رہیا ہوں۔ میرے جان توں تھوڑے دنوں بعد ای اللہ تعالیٰ ساڈے گھراک پتر عطا کرے گا۔ جیہڑا بڑا قسمت والا تے اللہ دا ولی ہووے گا۔ اوہناں حاجی محمد رکھنا۔“ ایہہ خوشخبری ہو کر کئی بزرگاں نے وی دتی سی۔ چنانچہ ولادت ویلے بچے دا ناں حاجی محمد رکھیا گیا۔

حضرت علاؤ الدین غازی جدوں حج توں واپس پر تے اوس ویلے حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی عمر پنج (5) ورہے ہو چکی سی۔ اوہناں مڈھلی تربیت اپنے والد تے چاچے شیخ رحیم الدین رحمۃ اللہ علیہ ہوراں کولوں حاصل کیتی۔ بعد وچ موضع جاگوتاڑ دی اک دینی درسگاہ وچوں حافظ قائم الدین کولوں قرآن، حدیث تے فقہ دی تعلیم لئی۔ ایہتھوں ای قرآن پاک دی قرأت دے ست (7) معروف طریقے سکھتے۔ حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے ظاہری تعلیم مکمل کرن مگروں بھلوال جا کے سلسلہ قادری دے معروف روحانی بزرگ حضرت نئی شاہ سلیمان نوری حضور رحیمۃ اللہ علیہ دے ہتھ اُتے بیعت کیتی۔ مرشد دی توجہ تے رہنمائی نال اوہناں نے بڑی چھیتی تصوف دیاں منزلوں طے کر لیاں۔ مرشد دے حکم مطابق مرنو شہرہ تارڑاں وچ اپنا تبلیغی مرکز قائم کیتا۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے ایسی علمی تے روحانی مرکز وچ دُور دراز توں آکے لوک فیض حاصل کر دے سن۔ نہ صرف ہندوستان سگوں کابل، قندھار تے کشمیر دے علاقیاں وچ وی اوہناں دے مرید تے خلیفے موجود سن اوہ دن رات اللہ تے اللہ دے رسول صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا پیغام گھر گھر اپڑاندے سن۔ جتھے ضرورت ہندی اوہتھے ایہہ نوشاہی درویش وعظ نصیحت توں کم لیندے تے جتھے لوڑ محسوس کر دے باطن دی نظر نال لوکاں دے دل دی کیفیت بدل کے رکھ دیندے۔ بوہت ساریاں کتاباں وچ لکھیا ہو یا اے کہ اوہناں دے سوہنے اخلاق، اُچے کردار تے مٹھی گفتار توں متاثر ہو کے ہزاراں لوک اسلام دے حلقے وچ داخل ہوئے۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی حیاتی ربی محبت تے رسول پاک صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق وچ رنگی ہوئی سی۔ اوہ اکثر فرماندے سن کہ ”ساڈی زندگی دا طور طریقہ حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سنت دے مطابق اے۔“ اوہ بڑے ہمدرد، نمکسار، ملن سار، خدمت شعار تے ہنس مکھ سن۔ دو جیاں نوں تکلیف وچ دیکھ کے رنجیدہ ہو جاندے سن تے ہر ویلے اوہناں نوں خوشی پُچان دی کوشش کر دے۔ آئے گئے دی خدمت اپنے ہتھیں کر دے۔ اپنی روزی محنت نال کماندے جو کجھ مل جاندا اوہدے اُتے صبر شکر کر دے۔ حسد، لالچ تے خود غرضی توں بچن دی تلقین کر دے۔ ہر ویلے عاجزی تے انکساری وچ رہندے۔

توکل اوہناں دا اوڑھنا کچھو ناسی۔ دسترخوان بڑا وسیع سی۔ کوئی غیر مسلم وی آجاندا تے اوہدی پوری پوری خدمت کر دے۔ سخاوت دا ایہہ عالم سی کہ کدے کوئی سوالی خالی ہتھ نہ جاندا۔ ایسے دریا دلی تے سخاوت پاروں لوک اوہناں نوں گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ آکھدے سن۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ عالماں، درویشاں تے وڈی عمر دے لوکاں دا پورا پورا احترام کر دے سن۔ نکلیاں نال خاص شفقت کر دے۔ اوہ فرماندے سن۔ ”جیہڑا بندہ اپنے استاد دا صحیح احترام کرے گا اوہو کا میابی نال منزل اُتے اپڑے گا۔“ اوہناں دے نکلے پتر ہاشم رحمۃ اللہ علیہ دریادل دے استاد مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی نے آپ دے روحانی مرتبے دی شہرت سنی تے ملن دی خواہش کیتی۔ اوہناں اپنے بیٹے دے نال خط وچ لکھیا کہ مولانا کیوں جے تیرے استاد نیں ایس لئی میرا فرض اے کہ پہلے میں خود چل کے اوہناں کول ہواواں۔ جدوں اوہ سیالکوٹ اپڑے تے مولانا عبدالحکیم سیالکوٹی اوہناں دے حسن اخلاق تے روحانی مرتبے توں بڑے متاثر ہوئے تے اپنے حق وچ دُعا کروائی۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے اُن گنت مُريدن۔ جیہڑے اوہناں دے ارشادات توں ہر ویلے فیض اُٹھاندے سن۔ اوہ مریداں نوں ہمیش بھائی یا اللہ والیو کہہ کے بلاندے سن۔ جدوں مریداں نوں وعظ فرماندے تے انج لگدا۔ جویں کوئی کتاں وچ مٹھا مٹھا رس گھول رہیا اے۔ اوہناں دے ایہہ وعظ پنجابی وچ ہوندے سن تاں جے لوکاں نوں آسانی نال سمجھ آسکے۔ اوہناں دی اُردو تے پنجابی شاعری وچ اسلام دی تعلیم تے چنگے اخلاق دی تلقین ملدی اے۔ آپ دے کچھ وعظ چھپ چکے نیں۔ جیہڑے پنجابی نثر دا سبھ توں پُرانا نمونہ سمجھے جاندے نیں۔ اوہناں دے وعظاں وچ قرآن مجید دے نال حدیث پاک دے احکامات تے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی سیرت دے جھلکارے ملدے نیں۔ ایہناں وعظاں دی روشنی وچ آج وی اسیں اپنے اخلاق تے کردار نوں اُچا کر سکے آں۔

لوکاں لئی اوہناں دی تعلیم دا خلاصہ انج اے:

اللہ نوں اک متواہدے توں سوا کسے ہور دی عبادت نہ کرو۔

اللہ تعالیٰ دے رسول دی اطاعت کرو۔ یتیمیاں تے مسکیناں نال دلوں پیا کرو۔ دو جیاں دی خدمت تے مدد بنال لاچ کرو۔ وعدے دی پابندی کرو۔ استاد داں تے بزرگاں دی عزت کرو تے لڑائی جھگڑے توں دور رہو۔ صفائی دا حاصل خیال رکھو۔ وقت دی قدر کرو۔

حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دی من کچھویں تعلیم نے معاشرتی سطح اُتے زبردست انقلاب برپا کیتا۔ اوہناں دے عقیدت مند جیہڑے نوشاہی کہلاندے نیں آج وی دُنیا دے کونے کونے وچ اسلام دی تبلیغ وچ مصروف نیں۔

اللہ دے ایس بزرگ نے 1103 ہجری برطابق 1691 عیسوی نوں وصال فرمایا۔ اوہناں دماز موضع رُمل شریف تحصیل پھالیہ وچ اے۔

مشق

- 1- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دا اصل ناں کیہ سی تے آپ کدوں تے کتھے پیدا ہوئے؟
- 2- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ دے مرشد کون سن تے اوہ کیہڑے سلسلے نال تعلق رکھدے سن؟
- 3- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے اپنا تبلیغی مرکز کتھے قائم کیتا؟
- 4- اوہ اپنیاں مریداں نوں کیہ آکھ کے بلاندے سن؟
- 5- حضرت نوشہ گنج بخش رحمۃ اللہ علیہ نے کدوں وصال فرمایا؟

ہُن کوئی دیوانہ نہیں بلکہ

علی جان مظفر آباد آزاد کشمیر دے اوس شہید دا پُتر سی جس نے مقبوضہ کشمیر دی آزادی لئی اپنی جان قربان کر دی سی۔ علی جان اوس ویلے بوہت زنگا سی۔

اوہ دے نکلے جتے گھر داویہڑہ ہر موسم وچ ہر ابھرار ہنداسی۔ خرمائیاں، ناکھاں، تے آلوچیاں دے رُکھاں تھلے اوہ گلی ڈنڈا تے سٹاپو کھیڈ دا۔ چٹے کھنور والاں والی دادی جیہنوں گھر دے نکلے وڈے سارے ”بے جی“ آکھ دے۔ اوس نوں ماں توں ودھ پیار کردی سی۔ ہر ویلے کچھ چکی پھردی۔ اپنے تھناں موٹہ وچ بُر کیاں پاؤندی سی۔

کدی کدھرے جے ذرا جتاں پنڈا اتنا ہو جاندا تے دونوں ہتھ رب دی بارگاہ وچ چک کے اوہدی حیاتی دیاں دعاواں منگدی۔ پُر جدوں اوہنے سکول وچ پہلا قدم دھریا تے دادی اک سویر چپ چیتی اوس دیس ٹر گئی۔ جتھوں کوئی واپس نہیں آؤندا۔ ہُن اوہ تے اوہدی ماں تے بڑھاد دا اوس ویہڑے دی رونق رہ گئے۔

اوس اکثر اپنی ماں نوں اک تصویر ہتھاں وچ لے کے روندیاں ویکھیا۔ جے کدی اوس نے ایس تصویر بارے ماں کولوں پچھیا وی تے اوہ کچھ نہ دسدی بلکہ تصویر لگا دیندی۔

اوس سے کشمیر دی آزادی دی تحریک بڑے زوراں تے سی۔ مقبوضہ کشمیر توں ظالماں دے ہتھوں ستائے ہوئے قافلے مظفر آباد آکے پناہ لے رہے سن۔ ایہناں وچوں کچھ لوکاں نے اوہناں دے گھروں کچھ دناں لئی پناہ لئی۔ اک دن اوہدی ماں نال اوہناں دیاں گلاں سُن کے اوہ حیران رہ گیا۔ کیوں جے ماں نے آج تیکر جیہڑی تصویر اوہ دے کولوں لکھوئی ہوئی سی تے کوئی دن ایسا نہیں سی لنگھیا جسد اوس ہنجواں دے ہار اوس تصویر تے نہ پائے ہون، اوہ دے شہید بیوی سی۔ جیسے اپنی دھرتی ماں دی آزادی لئی جان قربان کر دی سی۔ اوہ اوس بہادر علی شیر خان شہید دا پُتر سی۔

ہُن اوہدا اکو خواب سی جے اوہ اپنے پیو دے پیراں تے ٹرے گا۔ اوہ دے وانگر بہادری دے کارنامے سرانجام دیوے گا۔ لوڑ پئی تے ایس دھرتی دی مانگ اپنے لہوناں سجاوے گا۔ ایہہ سوچدے سوچدے ہُن اوہ سکول توں نکل کے کالج وچ قدم رکھ چکیا سی۔ ماں دے والاں وچ چٹے وال چاندی دیاں تاراں وانگوں چمکن لگ پئے سن تے دادا ڈگوری توں بناں ٹر نہیں سی سکدا۔

مقبوضہ کشمیر وچ مسلمان آزادی لئی جدوجہد کر رہے سن تے آزاد کشمیر دے مسلمان وی اوہناں دی آزادی لئی دل وچ اوہناں ورگی تڑپ رکھدے سن۔ ہر گھر دشمن دے ظلم دا نشانہ بن چکیا سی۔ اوہ گھر جنہاں دیاں چھتاں تے انگوراں دیاں ویلاں لٹکدیاں سن۔ جنہاں وچ ساگ تے پیو دے سالن نال چٹے اُبلے ہوئے پھول پکدے سن۔ اوہناں وچ ہُن ہر ویلے گولیاں دیاں واجاں تے غم دیاں بدلیاں چھائیاں ہوئیاں سن۔ ظلم دی رات کمن تے نہیں سی آؤندی۔

اک دن اوہ کالج آ پڑیا تے ہر پاسے اکو نعرہ سنائی دتا۔ ”چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! بارڈر لائن توڑ دیو!“ دارولا ہر پاسے سنائی دے رہیا سی۔

چلو! چلو! مقبوضہ کشمیر چلو! اوہنے ایہناں نعریاں دا اثر قبولیا۔

پوہ ماگھ دی برف ورگی ٹھنڈی رات سی۔ جھڑی لگی ہوئی سی۔ مظفر آباد شہر دے لوکی ٹھنڈتوں بچن لئی کانگڑیاں، صندلیاں تے ہیٹر بال کے بیٹھے رات بتا رہے سن۔ علی جان دی بڈھی ماں ویہڑے وچ بے چینی نال پھر رہی سی تے بڈھا دادا گھنڈ نال اپنا بڈھا وجود گھسیٹدا کدی اک پولیس چوکی تے کدی دوجی پولیس چوکی وئے بھجدا۔ کیوں جے اوہ حالی تیکر گھر نہیں سی اپڑیا۔۔۔۔۔ سویر ہوئی تے اوہ دے کالج توں پتا لگائے ”کشمیر چلو، کنٹرول لائن توڑ دیو“۔ والے نو جواناں نال اوہ منڈاوی سویرا کوئی پنجابہ (50) میل دُور بارڈر ول پیدل ای مارچ کردا جا پُجاسی، ہُن تیک اوہ اکوئی آتہ پتا نہیں سی لگ رہیا۔ بڈھا دادا بار بار پولیس چوکیاں دے چکر لارہیا سی۔

ماں نمائی دا دل مٹھ وچ آیا ہو یا سی۔ ہونی ہو کے رہندی اے۔ اوس ویکھیا۔ اوہ دے ویہڑے دا وڈا بھائی کسے کھول دتا اے تے ایسولینس وچوں پولیس دے سپاہیاں نے منجی کدھی۔ اوہ دے بڈھے دادا دے دیاں پلاکاں تے ہنجوں تے اوہ اوہی لاش وصول کر رہیا سی۔ ویکھدیاں ویکھدیاں اوہ اوہی بھڑا مرداں تے زنانیاں نال بھر گیا۔ اوہ اوہ دے شہید پُتر نوں ایہناں لفظاں راہیں خراج عقیدت پیش کر رہے سن۔ جے ایہہ جوان شہادت دے نشے وچ سینہ تان کے نعرے ماردا ”ہمارا کشمیر چھوڑ دو“۔ باؤنڈری لائن وئے ودھر رہیا سی تے گولیاں دی بو چھاڑ ہو گئی۔ اوہ آپ شہید ہو گیا پر آزادی دا دیوا بال گیا۔ بھانوس ہُن اوہ دے اپنے ہنیرے گھر وچ کوئی دیوانہ نہیں بلدا۔۔۔

مشق

- 1- علی جان دی ماں کس دی تصویر نوں لکھ کے رکھدی سی تے کیوں؟ تھوڑے لفظاں وچ جواب لکھو۔
- 2- علی جان نوں کیہڑے جذبے نے جہاد کرن تے مجبور کر دتا سی؟
- 3- ایس افسانے وچ کشمیر دے کیہڑے کیہڑے پھٹکاں دا ذکر کیتا گیا اے؟
- 4- علی جان دے کالج وچ کیہڑا نعرہ گونج داسی؟
- 5- ایہناں لفظاں دی جمع لکھو:۔

چھت، کانگڑی، صندلی، گولی، بدلی، تصویر، منجی، جان، قافلہ، دھرتی

غازی علم الدین شہید رحمۃ اللہ علیہ

مغل بادشاہ جہانگیر دے سے بھائی لہنا سنگھ مسلمان ہو یا۔ اللہ سائیں دے اوس نیک بندے نے رب نال انج لوائی جے لوک اوہنوں حضرت برخوردار دے نال توں یاد کر بندے نیں۔ اوہناں دامزار لاہور انج موجوداے۔

حضرت برخوردار ہورال دی چھوہیں پشت انج مستری طالع مند ہوئے نیں۔ جنہاں دا واسا کوچہ چاک سواراں دے لہندے والے سرے تے نکلے جیسے مکان انج ہا۔ مستری میاں طالع مند دے دو پتر تے ہک دھی ہائی۔ اوہناں نے جمعرات 4، دسمبر 1908ء نوں جنم والے نکلے پتر داناں علم الدین رکھیا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ گھ وڈیرا ہویا تاں دینی علم سکھان کیتے اوہنوں محلے دی مسیت انج داخل کیتا گیا۔ گھ چر بعد اوہنوں بازار نوں سریاں (اندرون اکبری دروازہ) بابا کو لدے درس انج پڑھنے پایا گیا۔ مستری میاں طالع مند لکڑی داکم کر بندے سن۔ اوہناں اپنے پتر علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں وی اپنا کم سکھاؤنا شروع کیتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے لکڑی دا گھ کم اپنے وڈے بھرا مستری محمد الدین توں وی سکھیا پر لکڑی دے کم انج کاریگری بھائی دروازے وسدے مستری نظام الدین کو لوں سکھی۔

پہلی جنوری 1928ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اپنے پیو دے نال کوہاٹ ٹر گیا۔ کوہاٹ اپڑکے پیو پتر نے بتوں بازار انج فرنیچر داکم شروع کر دتا۔

جنہاں دناں انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹ وسد ہا۔ اوہناں دناں انج اسلام دشمن طاقتاں نے ہندو مسلم فساد گھتن دا ہک متا پکایا تے سرکار دو عالم حضرت محمد مصطفیٰ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ہورال دی شان تے عظمت دے خلاف گستاخی بھری کتاب لکھوائی۔ جیہنوں لاہور دے بد بخت ہندو ناشر راج پال نے چھپوایا۔

مارچ 1929ء انج علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے وڈے بھرا مستری محمد الدین دے گھر دھی جتی جیہنوں ویکھن کان علم الدین رحمۃ اللہ علیہ کوہاٹوں لاہور آیا۔ اوہناں دناں انج لاہور دی ہر گلی محلے انج راج پال دی بھیڑی حرکت تے گستاخی دیاں گلاں چھڑیاں ہونیاں سن۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ایہہ وی پتا لگا جے راج پال نوں ایس جرم انج چھ مہینے دی سزاوی ہوئی پر حکومت نے اوہنوں بری کر دتا۔ جیہدے بعد مسلماناں بہوں سارے جلسے کیتے تے جلوس کڈھے پر انگریز حکومت راج پال دی چھاپی ہوئی کتاب توں ضبط نہ کیتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے ایہہ وی سن لیا جے راج پال توں مارمکاؤن کیتے دو مسلمان مجاہد غازی عبدالعزیز خان تے غازی خدا بخش ہوریں راج پال اُتے وکھو وکھ حملے کر چکے نیں۔ پر راج پال مرٹوں پچھارہا اے۔ پر غازی عبدالعزیز خان نوں چودھاں سال تے غازی خدا بخش نوں ست سال قید دی سزا ہو چکی اے۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ توں ایس گل داوی پک ہو گیا جے سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق انج ہر مسلمان آپ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی شان انج گستاخی کرن دے جرم انج راج پال توں دوزخ دی بھاہ انج سٹن نوں کالھا اے۔ ایہہ ساریاں گلاں سن کے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل انج دی سرکار دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق والے بوٹے نے پنگرنا شروع کر دتا۔

علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نہ تے عالم ہانہ فضل۔ پر اللہ سائیں نے اپنے حبیب صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دے عشق واجہڑا بوٹا اوہدے من
اچ لایا اوہ تھوڑے ای دنوں اچ پھلن تے آیا تے اوہنے چار پُھیرے مشک چا دتا۔ علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دیاں دُھماں جگ اُتے اچ پٹیاں
جے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے سارے مسلماناں دے دلاں اچ محکم جھوکاں لالیاں۔

6 اپریل 1929ء نوں علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے دل دریا اچ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم عشق دا ہڑھ ایڈے زور نال آیا جے (20)
سال چار (4) مہینے تے دو (2) دنوں دی عمر دا گھبرو علم الدین رحمۃ اللہ علیہ اوہنوں ٹھلھ نہ سکیا۔ اوس نے جارج پال نوں لکارا ”پئی توں
اپنی مکروہ کتاب نوں ساڑن دا وعدہ کرتے اگا تہہ توں توبہ کر۔“

راج پال نے علم الدین رحمۃ اللہ علیہ دے لکارے نوں خالی بڑھک سمجھیا تے چپ ہو رہیا۔ فی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اوس نوں
ہمیش لئی چپ کرا دتا تے آپ غازی بن گیا راج پال دے قتل ہوون دا شور شرابہ شروع ہو گیا تے تھوڑی دیر بعد ہندوآں نے
غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں پھد کے پولیس دے حوالے کر دتا۔

مقدمہ ایڈیشنل ڈسٹرکٹ مجسٹریٹ لاہور دی عدالتے گیا۔ ہندوآں نے مل ملا کے مقدمے نوں جھدے جھدے سیشن جج دی
عدالتے اپڑوایا۔ فی سیشن جج نوں وی مل ملا کے ہک (1) مہینا تے سولاں (16) دنوں دے اندر اندر مقدمے دا فیصلہ اپنی مرضی موجب
کروالیا۔ 22 مئی 1929ء نوں سیشن جج مسٹر ٹیپ نے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں موت دی سزا دا حکم سنایا۔

ایس فیصلے نوں سن کے مسلماناں نوں بھوں دکھ ہویا۔ لاہور اچ مسلماناں دے کئی جلسے ہوئے۔ اوہناں نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ
دی سزا داتاں کوئی فکر ناہی پر رسول خدا صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین دا بھوں فکر ہا۔ مسلمان چاہندے سن جے بھانویں ڈھیر سارا مال دی قربان
کرنا پوے۔ انگریز حکومت سرکارِ دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دی توہین نوں جرم قرار دے دیوے۔ تاں ایہہ سودا مہنگا نہیں۔

مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ پیر سٹراٹ لاء نوں بمبئی توں سدیا گیا جد کہ مسٹر فرخ حسین بار ایٹ لاء نوں لاہور وں چڈیا گیا تے
ہائی کورٹ اچ اپیل کر دتی ہائی کورٹ لاہور نے 15 جولائی 1929ء نوں فیصلہ کریندیاں ہویاں اپیل خارج کر دتی۔ ہائی کورٹ دے فیصلے
دے خلاف پریوی کنسل لندن اچ اپیل کرن دا آہر کیتا گیا۔ اپیل داسوڈہ مسٹر محمد علی جناح رحمۃ اللہ علیہ دی نگرانی اچ تیار ہويا۔ انگریز
حکومت ہندوآں نوں خوش رکھنا چاہندی ہاپی ایس کیپے پریوی کنسل لندن نے وی غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں سُنائی گئی موت دی سزا
نوں قائم رکھیا۔

پریوی کنسل لندن دے فیصلے بارے جدوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں دسیا گیا تاں اوہنے چھال مریندیاں ہوئیاں ”اللہ اکبر“
داعرہ ماریا تے مُڑ آکھیا۔“

”تقدیر دے لکھاری نے پہلے دن توں ای میری قسمت اچ شہادت
دا رتبہ لکھ دتا ہا۔ انشاء اللہ ہُن مینوں دربار رسالت صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم
اچ حاضری دیون توں کوئی طاقت نہیں روک سکدی۔ مینوں پک
اے پئی اللہ سائیں میری قربانی نوں منظور فرمایا اے۔“

اوس دن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ خوش تے نہال رہن لگ پیا۔ پریوی کونسل لندن دے فیصلے دی خبر سُن کے مسلمان قوم جوش اِچ آ گئی۔ لاہور اِچ تھر تھلی مچ گئی۔ انگریز حکومت نوں ڈر پئے گیا جے بغاوت یا فساداں دی آگ دے بھانہڑ کھل نہ جاوَن۔ ایس کر کے حکومت نے جمعہ 4 اکتوبر 1929ء نوں فجر ویلے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں ڈسٹرکٹ جیل میانوالی اپڑا دتا جتھے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں 20 ورہے 10 مہینے تے 27 دناں دی عمرے شہید کر دتا گیا۔ 31 اکتوبر 1929ء دی تاریخ مِتھی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نوں آخری خواہش موجب نماز شکرانہ ادا کرن دی اجازت دتی گئی۔ جہدے بعد اونوں موت دی پھائی پائی گئی۔ غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ نے اپنی جان دے کے حضور صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا ایہہ فرمان پورا کر دتا:

”اوہ بندہ سب توں اچّا تے سچّا اے جیہڑا اپنی جان تے مال نال اللہ دی راہ وِچ جہاد کر دا اے۔“

سرکارِ دو عالم صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم دا عاشق غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید جمہرات دے دیہاڑے ایس فانی دُنیا اُتے آیا تے جمہرات دے دیہاڑے دُنیا توں گُوج کر گیا۔ پراوس داناں اِج وی زندہ اے تے ہمیش زندہ رہسی۔

اوس سے دی سرکار دے حکم نال غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نوں جنازے تے کفن توں بناں ای میانوالی قیدیاں دے گورستان اِچ دفنایا گیا۔ پر مسلمان قوم نے حکومت کولوں منگ کیتی جے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی وصیت موجب اوہدی میت تُوں لاہور دفن وں دی اجازت دتی جاوے۔ چوکھیاں کوششاش مگروں گورنر پنجاب نے اجازت دے دتی۔ آخر 14 نومبر 1929ء نوں غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی میت تُوں بڑیاں شانان نال قبرستان میانوالی صاحب لاہور اِچ دفن کیتا گیا جتھے حاضریاں بھرن کیتے لوک دُوروں دُوروں آندے نیں۔ فاتحہ پڑھدے نیں تے غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دی عظمت تُوں سلام کریندے نیں۔

مشق

- 1- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید دے والد داکیا ناں سی؟ اوہناں دے کتے دھیاں پُتر سن؟
- 2- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے کس کس اُستاد کولوں تعلیم حاصل کیتی؟ تے کس کس کولوں لکڑی دا کم سکھایا؟
- 3- غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے راج پال نوں کیوں قتل کیتا؟
- 4- پریوی کونسل لندن دا فیصلہ سُن توں بعد غازی علم الدین رحمۃ اللہ علیہ شہید نے اپنے جذبیاں دا اظہار کیہڑے لفظاں وِچ کیتا؟
- 5- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھو تے جملیاں وِچ استعمال کرو۔
کالھا، پنگرنا، ٹھلھ نہ سکیا، مِتھی گئی، گورستان، جھوکاں، گبھرو، بد بخت، بھاہ، محکم، شہادت

واپسی (ڈرامہ)

ہلکا جیہا خوشی بھریا سازیہ فیڈ ان ہوندا اے تے کچھ دیر جاری رہ کے ہولی ہولی فیڈ آؤٹ ہوندا اے۔ فیر بُو ہا کھلن دی اواز اُبھردی اے اوہدے نال ای کسے دے ٹرن داتاثر پیدا ہوندا اے۔ فیر اک جوان گُڑی (سکینہ) دی اواز اُبھردی اے۔

سکینہ: ماں۔۔۔ ماں جی۔ ہائے۔ ہائے ماں کتھے ٹر گئی اے گھر خالی چھڈ کے۔ پل دا وساہ نہیں تے ماں نوں ویکھو کوئی اتہ پتا ای نہیں۔ چل فی سکینہ توں چھابا ویکھ۔ کوئی روٹی دی بُرکی ہے تے کھا ٹھنڈا پانی پی تے اپنے رب دا شکر ادا کر۔ (کسے دے داخل ہون داتاثر۔ اک وڈی عمر دی عورت خیراں دی اواز)

خیراں: اللہ جان دا اے ایس مہنگائی نے کتھے اپڑ کے ساہ لینا اے۔ قہر خدا داوتری سبزی آسمان نال گلاں کرن لگ پئی اے۔ حالے کل دی گل اے جدوں سکینہ گوٹگو پنجاہ (50) پیسے کلو ہوندے سن تے ہُن دس (10) روپے کلو ہو گئے نیں۔ سکینہ: ماں جی ہوا وچ گلاں کرن دا کیہ فائدہ اے! آجاؤ دونوں ماٹواں دھیاں بہہ کے دکھ سکھ پھولدیاں آں۔ خیراں: توں کدوں آئی ایس سکینہ۔۔۔؟

سکینہ: (مسکراہٹ دے تاثر نال)۔ جس ویلے روز آؤنی آں۔ تہانوں پتا اے سکول دی چھٹی دا اک مٹھیا ہوا یا نام اے۔ پرتسیں دسو بُو ہا کھلا چھڈ کے کتھے ٹر گئے سی؟

خیراں: میں جانا کتھے سی دھینے۔ ریڑھی والا پرلی گلی وچ ہوکا دے رہیاسی سوچیا شام دی ہانڈی لئی کچھ لے لوں پرشیواں کہندیاں نیں پرے ہو کے کھلو۔ کدی سُنے سن۔ گوٹگو وی دس (10) روپے کلو۔

سکینہ: ماں میرے ویلے دی اپنی منگ ہوندی اے۔ اللہ بخشے اتاجی کہندے ہوندے سن پئی جدوں اوہ نوکر ہوئے سن تے اوہناں دی تنخواہ ستانوے (97) روپے سی تے ہُن تہاڈی دھی نوں سکولوں تن ہزار روپے ملدے نیں۔ ایہہ وی تے ویکھو۔

خیراں: لے ایہہ کیہ ویکھنا۔ اوہناں ستانوہیاں (97) روپیاں وچوں آسیاں (80) روپیاں نال پورا مہینا لنگھائی داسی تے ستاراں (17) روپیاں دی بچت کری دی سی تے ہُن تیری تنخواہ وچوں ست (7) روپے بچانے مشکل نیں۔

سکینہ: چل ماں حوصلہ رکھ۔ فکرتے کوئی نہیں ساٹوں۔ اوکھے سوکھے مہینا لنگھائی جاندا اے۔

خیراں: لے فکریوں نہ کراں۔ ویاہ نہیں کرنا تیرا؟

سکینہ: میں تے تیرے کول ای رہنا اے ماں۔

خیراں: (اُداس لہجے وچ) کہنے رکھیاں دھیاں گھر وچ۔ ایہہ تے چڑیاں دا چنہ نیں۔ پھر کر کے اُڈاری مار جاندیاں نیں۔

سکینہ: اُداسی والی گلاں نہ کراں۔ جے دھیاں تُر جاندیاں نیں تے تُو نہاں وی گھر آ جاندیاں نیں۔ اللہ رکھے ویر سلطان دا ویاہ وی تے

ہوئے گانا!

خیراں: کدھرے آہرے لگے گاتے ویاہ ہوئے گا۔ وہلیاں کھان والیاں نوں کون دیندا اے اپنیاں دھیاں۔ سارا دن پنڈ وچ پھر دا اے۔
اوہنوں تے تیرے ول ویکھ کے وی خیال نہیں آؤندا پئی بھین سکولے پڑھانندی اے۔ پنڈ وچ اوہدی عزت اے تے بھرا۔۔۔

سکینہ: (گل کٹ دیاں ہویاں) چل چھڈ ماں۔ لیا اُرے گونگو چھیلے تے ہانڈی دھریے۔

خیراں: ہانڈی روٹی تے کرنی ایس پڑ سچی گل اے۔ مینوں سلطان دے پھٹن چنگے نہیں لگدے۔ جیوں سویر نوں نکل دا اے شاماں پا کے گھر
وڑ دا اے۔ رنگ اوہدا پٹلا اے۔ نشنیاں وانگر کمرے وچ جا لگدا اے۔ ویہ (20) واری کرم داد نے کہیا اے کہ منڈیا میری آڑھت
دی دکان تے چل کے بہہ پراوہدے تے کوئی اثر ای نہیں ہوندا۔

سکینہ: ماں چھڈ دے کھیہڑا اوہدا۔

خیراں: کھیہڑا کس طراں چھڈاں۔ میرا شک یقین وچ بدلدا جاندا اے کہ اوہ ضرور کوئی نشہ کردا اے۔

سکینہ: (غمگین لہجے وچ) ماں اصلی گل تے ایہہ وے کہ ویر سلطان سچی مچی نشہ کردا اے۔ میرے تے پرس وچوں اوہنے کئی واری پیسے وی
کڈھے نیں۔

خیراں: شاداشے کڑیے تیرا شاداشے۔ تے مینوں تُوں کیوں نہیں دسیا ہُن تاں نیں۔

(بُہا کھڑکن دی اواز اُبھر دی اے)

خیراں: (ہولی جیہی) ایہہ کون آگیا اے (اُچی اواز وچ) کون اے؟

بشیر: (اک جوان اواز) میں بشیر آں ماسی۔ بشیر دکاندار۔

خیراں: (سکینہ نوں) توں اندر جا کے بیٹھ۔

سکینہ: اچھا (چلن داتاثر)

خیراں: آجا بشیر لگھ آ۔ بُہا کھلا اے (بُہا کھلن داتاثر)

بشیر: السلام علیکم! ماسی۔

خیراں: آوے بشیر توں کدھر آگیا ایں آج؟

بشیر: (ہوکا بھر کے) بس ماسی آؤنا ای پئے گیا اے۔۔۔۔۔

خیراں: وے ایڈا ہوکا کاہنوں بھریا اے۔ خیر تے ہے۔۔۔۔۔؟

بشیر: ویسے تے خیر ای ماسی۔ پر۔۔۔۔۔

خیراں: پر کیہ وے گھل کے گل کر؟

بشیر: بس ماسی۔ ایویں شرم جیہی آؤندی اے۔

خیراں: چنگا فیر پہلے شرمالے چنگی طراں۔

بشیر: (سوالیہ انداز وچ) سلطان تے نہیں ہونا گھر؟

خیراں: نہیں اوہ تے نہیں گھر بیگا۔ وے اوہدے بارے آکوئی گل؟
 بشیر: (شرماندیاں ہو یاں) گل تے اوہدے بارے ای سی۔۔۔۔۔
 خیراں: (غصے نال) وے کیہ گل اے اوہدے بارے؟
 بشیر: ماسی اوہنے میرے کولوں سو (100) روپیہ اُدھار لیا سی۔ آج تن (3) مہینے ہو گئے نیں روز لارا لاڈا اے۔ اخیر آج میں سختی نال منگے
 تے اوہ لڑائی تے اُتر آیا۔

خیراں: فیر۔۔۔؟

بشیر: فیر کیہ۔ میں تہاڈی خاطر چُپ کر رہیا۔ پراوہ رولا پاٹھا رہیا۔
 اخیر بول بال کے تھک گیا تے نورے دے کھیتاں ول ٹر گیا۔
 جے توں غصہ نہ کریں ماسی تے اک گل کراں۔

خیراں: میں سواہ غصہ کرنا ایں۔ توں دس مینوں۔

بشیر: ماسی! سلطان نشہ کرا اے۔

خیراں: (فکر مندی نال) وے مینوں تے پہلے ای شک سی۔ پر مینوں کسے نہیں دسیا۔ جالیندا پھر اوہدے کولوں اپنے سو (100) روپے۔ مینوں
 چُچھ کے دتے سی۔ (غصے وچ اُچی اواز نال) جاتوں وی نورے دے کھیتاں ول۔ وے جاندا کیوں نہیں۔۔۔؟ چلا جا۔ میں کہنی آں۔
 بشیر: (گھبرا کے) ہلا جاناواں ماسی۔ مینوں سو (100) روپیہ ملے یا نہ ملے پر ماسی توں اپنے سلطان نُون نشے توں بچا۔ (جان داتاثر)
 (اک ہور نوجوان اواز ارشد دے آن داتاثر)

ارشد: (گھبراہٹ نال) ماسی۔ ماسی خیراں۔

خیراں: وے ہُن کیہ ہو گیا اے؟ خیراے۔ میں تے اگے سستی بیٹھی آں۔

ارشد: ماسی سلطان نوں پولیس پھڑ کے لے گئی اے۔

خیراں: ہائے میں مر گئی۔ وے کیوں لے گئی پولیس۔۔۔؟

ارشد: ماسی اوہ سگریٹ پیندا سی نشے والے۔ اوہدے نال منھاتے چھیمادی سن۔

خیراں: (اُچی اواز وچ) وے تہاڈا لکھ نہ رہوے۔ نشے والے سگریٹ بنان والیو۔ ہائے وے میں کیہ کراں ہُن۔۔۔۔۔؟

سکیمنہ: (داخل ہونداں دُوروں نیڑے آؤندی اواز تے گھبرایا ہوا لہجہ) کیہ ہویا ماں۔۔۔؟

خیراں: نی پولیس لے گئی اوہنوں۔

سکیمنہ: کیہنوں ماں۔۔۔؟

خیراں: نی تیرے بھرا سلطان نوں۔

ارشد: ماسی ہُن تے تینوں تھانے جانا پئے گا۔ چودھری کرم داد نوں نال لے جا۔

سکیمنہ: ماں میں وی تیرے نال چلاں گی۔

خیراں: گھر بیٹھ توں آرام نال۔ چل وے پتر ارشد میرے نال چل کرم داد دے گھر تائیں۔
 ارشد: چل ماسی۔

(منظر بدلد اے۔ ہاکا جیہا سازیہ)

(تھانیدار دی رُعب دار اواز)

تھانیدار: چودھری صاحب تے ماسی خیراں۔ میں ایہناں منڈیاں نوں بالکل نہیں چھڈناں۔ خاص طور تے سلطان نوں تے بالکل نہیں چھڈنا۔ ایہنے تے پڑھ لکھ کے گویا اے۔ ایہنوں شرم نہیں آؤندی۔ بہن ایہدے گھر دا خرچہ چلاندی اے سکولے پڑھا کے تے ایہہ ویہلا مشنڈ اکھیتاں وچ بہہ کے نشے کردا اے۔

چودھری کرم داد: بالکل ٹھیک اے۔ اسیں وی تہا نوں ایہوای کہن آئے آں۔ کیوں بھین خیراں کیہ خیال اے تیرا۔۔؟

خیراں: تھانیدار صاحب چودھری کرم داد ٹھیک کہند اے۔ رکھو ایہناں نوں اتھے ای۔

سلطان: (اک کمزور اواز) آج نہ کہہ ماں۔ خدا دا واسطہ ای مینوں چھڈا لے۔ مینوں بڑا ڈراؤندا اے تھانے توں۔

تھانیدار: تھانے توں تینوں ڈراؤندا اے تے نشے دے سولے لاندیاں ڈر نہیں آؤندا۔ مونہہ ویکھ اپنا ہڑباں نکلیاں ہویاں نیں۔ تیلے ورگا تیرا جٹ اے۔

کرم داد: رکھو جی ایہناں نوں اتھے ای۔

تھانیدار: حوالدار بند کردے ایہناں نوں حوالا تے وچ۔

سلطان: ماں مینوں بچا لے۔ مینوں گھر لے چل۔ مَر جاں گا میں اتھے۔

خیراں: مَر دا میں تے مَر۔ کٹاں سمجھایا تیری بھین نے تینوں۔ وے مینوں تے توں مونہہ وکھان جوگا نہیں چھڈیا۔ سارا پنڈ میری عزت کر داسی۔

ہُن کیہ کہن گے لوکی پئی ماسی خیراں دلہن اک پڑھی لکھی بھین دا بھر اپھو گیا اے۔ شاواشے تیرے۔ کیا سوہنا چن چڑھایا اے۔

سلطان: (روندیاں ہویاں) ماں معاف کردے مینوں۔ معاف کردے مینوں ماں۔ میں ہُن سگریٹ نہیں پیاں گا۔ ماں مینوں ڈاکٹر کول

لے چل۔ ماں میرا علاج کرا دے۔ میں تیرے سردی قسم کھا کے کہناواں۔ ہُن کدی سگریٹ نہیں پیاں گا۔

چودھری کرم داد: بے کل نوں مکر گیا فیر۔۔؟

خیراں: میں تے کہنی آں رہن دیو دو (2) چار (4) دیہاڑے تھانے وچ، ایہنوں۔

سلطان: نہ ماں۔ مینوں گھر لے چل۔ مینوں ڈاکٹر کول لے چل پر مینوں تھانے نہ چھڈ کے جائیں۔ میری توبہ اے ماں۔ میں کدے نشہ نہیں

کراں گا۔ میں واپس مڑنا چاہتاں۔

چودھری: تھانیدار صاحب تہا ڈی کیہ صلاح اے؟

تھانیدار: میں ایہدے وعدے اتے یقین کرن نوں تیار آں۔ پر میں ایہنوں گھر نہیں بھیجاں گا۔ میں خود ایہنوں تے ایہدے ساتھیاں نوں

ہسپتال لے کے جاواں گا۔ اپنی نگرانی وچ علاج کراواں گا۔

سلطان: تھانیدار صاحب میں تیار آں ہسپتال جان لئی۔ میرا اعتبار کرو۔ میں ہُن کدی نشہ نہیں کراں گا۔ آج ایہناں لوکاں دے سامنے

جیہڑی شرم ساری تے جیہڑی ذلت ہوئی اے۔ اوہنے میریاں اکھیاں کھول دتیاں نیں۔ میں سب کولوں معافی منگناواں۔ میں واپس
 او سے سلطان نوں ملنا چاہناں جیہڑا دو (2) ورہے پہلے سی۔ اپنی سکینہ دا بھرا۔
 (ویلا لنگھن دا تاثر دین لئی اک ساریہ جدا اے)
 سکینہ: (خوشی بھریا لہجہ) لے پھڑ شیشہ تے تک اپنی شکل۔ رکتاں فرق پئے گیا اے۔ رنگ نکھر آیا اے تیرا نشہ چھڈن نال۔
 خیراں: کوئی زندگی اے نشہ بازاں دی۔ ہر بندہ نفرت کردا اے۔ تھوہ تھوہ کردا اے۔
 سلطان: (مسکراہٹ دے تاثر نال صحت مند آواز) ہُن بار بار نشہ داناں لے کے مینوں شرمندہ نہ کرو۔ میں لعنت بھیج دا ہاں اوہناں
 دیہاڑیاں اُتے۔ بس ہُن میں تہاڈے کول واپس آ گیا واں گل توں انشاء اللہ چودھری کرم داد دی آڑھت تے جا کے کم کراں گا۔
 سکینہ: (خوش ہو کے) تے فیرا میں تیرا ویاہ کراں گے۔
 (اک خوشی بھریا ساریہ اُبھر دا اے)

مشق

- 1- پیٹھاں لکھے لفظاں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو بے ایہناں دے معنی اگھڑ آؤن:
 قہر، اونٹری، گونگلو، مٹھیا ہویا، ہوکا دینا، کھیرا، جُٹھ
- 2- ”چڑیاں دا چنبہ“ توں کیہ مراد اے؟
- 3- سلطان نوں پولیس پھڑ کے کیوں لے جاندی اے؟
- 4- خیراں دے کردار بارے اک پیرا گراف لکھو۔
- 5- سلطان نوں کیہڑی چیز نے نشہ چھڈن اُتے مجبور کیتا؟
- 6- تہاڈے کسے دوست نوں نشہ دار وگ لگ جائے تو تُو سی اوہدے واسطے کیہ کرو گے؟

ساڈاوسیب - ساڈاورش

ساڈی ثقافت کلچر تے وسیب سانوں پیار محبت تے بھائی چارے واسبق دیندے نیں۔ پنجاں دریاواں دی ایہہ بھاگاں بھری دھرتی صدیاں توں ہسدی ہسدی اے تے ایہدے دسٹیک پیار تے محبت دے چاہوان نیں۔ ایہدے پُرانے آثار، اتھے چار چنیرے کھلریا علم، ہنر، رسم تے رواج، لوک گیت، لوک کھیڈاں، لوک ناچ تے لوک تہوار اوہ مہکدے پھل نیں، جیہڑے صدیاں توں اپنی مہک تے نشیو ونڈ رہے نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے اصل سوئے پنجاں (5) دریاواں دے کنڈھیاں اُتے آباد قبیلے نیں۔ اوہناں دا اپنا اک رہن سہن اے تے اوہناں دے صدیاں توں چلے آرہے رسم تے رواج نیں۔ اوہناں دے اپنے گیت نیں جیہڑے اوہ ویاہ شادیاں تے خوشیاں غمیاں وچ گاؤندے نیں۔ ایہناں گیتاں دے نال مختلف قسم دے ناچ تے بھنگڑے وی نیں۔

ساڈے لوک گیت تے رسماں بچے دے جمن توں شروع ہو جانیاں نیں۔ اوہناں گیتاں وچ بچے دی لمی حیاتی لئی دُعاواں تے آؤن والیاں گھڑیاں لئی نیک خواہشاں شامل ہونداں نیں۔ ساڈے اتھے جدوں کوئی بال جمد اے تے سب توں پہلاں اوہدے کن وچ اذان دتی جاندی اے۔ فیر اوہدے مونہہ نال گڑ شہد یا کوئی ہوڑ مٹھی شے لائی جاندی اے۔ اوہدے لئی دُعا کیتی جاندی اے۔ ایس رسم نوں گڑھتی کہیا جاند اے۔ جمن والے بال دے سر اُتے خوب صورت تے نرم وال ہوندے نیں۔ اوہ وال لہائے جاندے نیں۔ اوہنوں جھنڈ لہائی کہیا جاند اے۔ ایہناں رسماں وچ عقیدت تے ختنے وی شامل ہوندے نیں۔ فیر ہر سال ساگرہ منائی جاندی اے۔

بچہ جوان ہو جاوے تے اوہدی مگنی تے شادی کیتی جاندی اے۔ ایس موقع اُتے وی کئی قسم دیاں رسماں کیتیاں جاندیاں نیں۔ ایہہ رسماں صدیاں توں چلیاں آرہیاں نیں تے ساڈے وسیب دا حصہ تے ساڈا ورثہ نیں۔

ساڈی ثقافت تے وسیب دے دو بے دوڑے سوئے ساڈے پہاڑ، پُرانے جے، قلعے، مقبرے، مسجداں تے عجائب گھر نیں۔ ایس توں علاوہ ساڈے وسیب وچ کئی ثقافتی ورثے وی نیں۔ جنہاں وچ ایہہ قابل ذکر نیں:-

ترنجن

ترنجن اوس پڑنوں کہندے نیں جتھے دائرے دی شکل وچ بہ کڑیاں چرنے گت دیاں نیں۔ ایہنوں بھنڈاروی کہیا جاند اے۔ تے چھوپے پاؤناں یاں جوئے پاؤناں وی کہیا جاند اے۔ کڑیاں اتھے وی اپنا اک لیڈر رچن لیندیاں نیں تے ساریاں اپنیاں پونیاں دے جوئے بنا کے اوہدے حوالے کر دیندیاں نیں۔ اوہ سارے جوئے اک چھج وچ رکھ لیندے اے۔ فیر چرنے کتن دا عمل شروع ہو جاند اے۔ ضدّ ضدّی چرنے چلدے نیں۔ انجسوت وی زیادہ کتیا جاند اے تے اوہناں دا دل وی لگا رہندا اے۔ کوئی کڑی ترنجن وچوں اٹھ کے نہیں جاسکدی۔ ترنجن وچوں جانا چنگا نہیں سمجھیا جاند۔ ایہنوں بھنڈارٹنا کہیا جاند اے۔ کڑیاں چول شکر یا تل شکر جیہڑے اوہ اپنے گھراں توں لے کے آندیاں نیں کھانداں جاندیاں نیں تے نال نال گیت وی گاؤندیاں نیں۔

لوک کھیڈاں

پنجاب دے بال اپنی پڑھائی تے دوجے کماں کاراں دے نال نال کھیڈاں دے وی شوقین نیں اوہ جھوگر، شاپو، لیکاں مارن، لکن میٹی، کوکلا چھپاکی، رسی پٹنا، ککلی، تھال، گڈے گڈی داویا، گشتی، کبڈی تے گلی ڈنڈا اورگیاں کھیڈاں دے نیں۔

میلا تھیلے

میلا ساڈے وسیب تے لوکاں دے رہن سہن دی پچھان اے۔ میلے پنجاب دے چتے چتے اُتے لگدے نیں۔ پنجاب وچ میلے دو طراں دے ہوندے نیں۔ کجھ میلے ساڈے بزرگاں دے عرس دے موقع تے لگدے نیں تے کجھ میلے موسماں دی ادلابدی دے حوالے نال لگدے نیں۔ جویں وساکی دا میلا، بسنت دا میلا وغیرہ۔

بزرگاں دے مزاراں تے لکن والیاں میلیاں وچوں ایہہ میلے خاص طور تے ذکر دے قابل نیں۔ اسلام آباد وچ میلا بری امام رحمۃ اللہ علیہ، ملتان وچ شاہ شمس سہروردی رحمۃ اللہ علیہ دا عرس، شیخوپورہ وچ میلا پیر بہار شاہ رحمۃ اللہ علیہ تے سید وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ، گوجرانوالہ وچ دھونکل دا میلا، قصور وچ عرس بابا بھٹے شاہ رحمۃ اللہ علیہ، پاک پتن وچ عرس حضرت بابا فرید گنج شکر رحمۃ اللہ علیہ، لاہور وچ میلا شاہ حسین رحمۃ اللہ علیہ، قدماں دا میلا تے عرس حضرت داتا گنج بخش علی جویری رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میاں میر رحمۃ اللہ علیہ، عرس بابا شاہ جمال رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت میراں حسین رحمۃ اللہ علیہ، عرس حضرت شاہ محمد غوث رحمۃ اللہ علیہ، تے ہور کئی میلے تے عرس منائے جاندے نیں۔ ایہناں میلیاں تے عرساں اُتے لوک تماشے، سرکس، کبڈی، گشتیاں، نیزہ بازی، ورگیاں کھیڈاں ہوندیاں نیں۔ جہاں وچ ساڈی ثقافت جھلکارے ماردی ہوئی نظر آؤندی اے۔

لوک تماشے

پنجاب دے وسنیک کماں کاراں توں پہلے ہو کے تفریح نال اپنا تھکیواں لاہندے نیں۔ بعض لوکاں نے ایس لئی تماشے کھان دا پیشہ اختیار کر لیا اے کیوں جے ایہناں لوک تماشیاں نال اوہناں دی روزی جوی ہوئی اے۔ جویں باندر دا تماشہ، رچھ والا، پتلیاں دا تماشہ، بازی گری ایہہ لوک مجمع لا کے لوکاں نوں کٹھیاں کر کے اپنے کرتب دکھاندے نیں تے اپنی محنت دا پھل پاؤندے نیں۔ ایہدے توں دکھ ساڈے لوک کبوتر بازی، کتے لڑانا، بیڑے لڑانا، لکڑا لڑانا ورگے شوق وی پورے کردے نیں۔

واہی نیچی

پنجاب وچ سب توں اہم پیشہ واہی نیچی اے۔ پنڈاں تھانواں دے لوک واہی نیچی نوں سبھ توں اچا سمجھدے نیں، ساڈے واہی وان (کسان) دل لا کے کم کردے نیں زمین داسینہ چیر کے اوہدے وچوں اناج پیدا کردے نیں۔ اللہ دے فضل نال بوہت اناج پیدا کر دے نیں خود وی کھاندے نیں تے واڈھوانا اناج منڈیاں وچ اپڑا دیندے نیں۔ جیہڑا دوجے لوکاں دے کم آؤندا اے۔ واہی نیچی وچ مرداں دے نال عورتاں وی اوہناں دا ہتھ وٹھاندیاں نیں۔ مرد کھیتاں وچ کم کردے تے اوہ اوہناں دی روٹی لے کے جاندیاں نیں۔ چٹھے وڈھن تے گترن وچ مرداں نال شامل ہوندیاں نیں۔ مجھاں چونڈیاں تے اوہناں نوں چٹھے وغیرہ پائندیاں نیں۔ چکی پیہندیاں، چرنے کت دیاں

نہیں۔ دُڈھ رڑکدیاں نہیں۔ واہی بیچی دے وسیب وچ کئی رسماں تے ریتاں جڑیاں ہو یاں نہیں۔ جو یں کنک دی واڈھی ویلے ڈھول و جانا تے بھنگڑے پاؤنا، چنگی فصل تے خوشی کرنی، دیگاں پکانیاں، راگ پارٹیاں ہلا کے گیت سُننا وغیرہ۔

استھھے دسن والی گل ایہہ وے پئی ایہدے وچ کوئی شک نہیں کہ واہی بیچی کرن والے لوک بڑے محنتی، ایماندار، تے لگن والے ہونڈے نیں۔ پر اوہ مقدمے بازیاں تے فضول قسم دے رسم تے رواج وچ پئے کے اپنا قیمتی وقت تے دولت وی تباہ کر دے نیں۔ معمولی معمولی گل اُتے لڑنا جھگڑنا تے فیر تھانے کچھری دے چکراں وچ پھس جاندے نیں۔ ہُن جیوں جیوں تعلیم وِل واہی وان دھیان دے رہے نیں ایہہ مقدمے بازیاں تے فضول رسماں گھٹ رہیاں نیں۔ ہُن ساڈا کسان جاگ پیا اے جیہدے نال نہ صرف اوہدی سگوں پوری قوم تے ملک دی بھلائی اے۔

مشق

- 1- ساڈا وسیب ساٹوں کیہ سکھاؤندا اے؟
- 2- ترنجن کس ٹوں آکھدے نیں؟
- 3- پنجاب وچ ہون والے پنجاں غرساں دے ناں لکھو؟
- 4- تھلے دتے لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ:
رہن سہن، منگنی، ترنجن، سکیلی، ثقافت

قصہ اک طوطے دا

کسے سوداگر نے ایک سوہنا من موہنا طوطا پنجرے وچ قید کیتا ہو یا سی تے روز اوہدے نال مٹھیاں مٹھیاں گلاں کر کے من پرچاؤندا ہوندا سی۔ اک دیہاڑے سوداگر نے تجارت لئی ایران جان دا ارادہ کیتا تے اپنے سبھے نوکراں چاکراں توں کچھیا پئی اوہ ایران توں اوہناں واسطے کیہ سوغات لیاوے۔ سبھ نے اپنی اپنی پسند دی سوغات دسی فیروہ طوطے ول آیا تے کچھیا پئی اوہدے واسطے ایرانوں کیہ سوغات لیاوے؟

طوطے نے جواب دتا پئی مینوں کسے شے دی لوڑ نہیں۔ تھیں، میرا اک کم کرنا اے پئی ایران وچ جتھے کدھرے تہاں توں طوطے نظر آؤن۔ اوہناں نوں میرا سلام دینا تے ایہہ سُنہیا اپڑانا اے پئی تہاڈا اک ساتھی طوطا پنجرے وچ قید اے۔ تھیں کھلیاں ہواواں وچ اُڈدے تے آزادی دیاں موجاں مان دے آو۔ اوہ وچارا تہاڈی یاد وچ دن رات رونداتے ہاواں بھر دا اے۔ ایہہ چنگی یاری اے پئی تہاں نوں اوہدیاں مصیبتاں دا بھوراوی احساس نہیں اوہدے لئی کوئی چاراکرو، کوئی آزادی دی راہ دکھاؤ۔

سوداگر نے طوطے نال وعدہ کیتا پئی اوہ ایران دے طوطیاں نوں اوہدا سُنہیا ضرور دیوے گاتے جے اوہناں نے کوئی جواب دیتا تے ضرور لیاوے گا۔ سوداگر تجارت کردا، مختلف شہراں وچوں لنگھدا، سفر دیاں منزلاں طے کردا، ہو یا ایران اپڑیا۔ اک جنگل وچوں اوہدا گزر ہو یا۔ اوس نے ویکھیا پئی بوہت سارے رنگ برنگے طوطے اک رکھ دیاں ٹہنیاں اُتے بیٹھے چبک رہے نیں کچھ پنچاں نال ایک دو جے دے پر پھرول رہے نیں تے کچھ ہوا وچ اُڈاریاں مار رہے نیں۔

سوداگر نوں اپنے طوطے دا سُنہیا یاد آگیا۔ اوس نے اپنا گھوڑا روکیا۔ تے اوہناں طوطیاں نوں اپنے قیدی طوطے دا سلام تے سُنہیا دتا۔ سُنہیا سُن کے سبھے طوطے چپ ہو گئے۔ اوہناں نوں ہوا وچ اُڈناں چبکنا چہلاں کرنا تے گیت گاؤنا بھل گیا۔ غمگین ہو گئے تے اک دو جے ول ہٹ ہٹ تگن لگ پئے۔

قیدی طوطے دی فریاد سُن کے ایک طوطا کنٹن لگ پیا تے رکھ توں ڈگ کے مر گیا۔ سوداگر نوں ایس گل دا بڑا دکھ ہو یا پئی اوس نے ایویں اک طوطے دی جان لے لئی۔ جے اوس نوں پتا ہوندا پئی ایس طوطے نے سُنہیا سُن کے مر جانا ایس تے اوہ سُنہیا ای نہ دیندا۔ فیروہ اوس نوں خیال آیا پئی خورے ایہہ طوطا میرے طوطے دارشتے دار ہووے یا دونویں اک دو جے دے یار بیلی ہون تے ایہناں وچکار گورھی محبت ہووے۔

بزرگ آکھدے نیں پئی مَوّہوں نکلے لفظ چنگیاڑے وانگوں ہوندے نیں جیہڑے کسے دے من وچ بھانجھ بھال دیندے نیں تے گھراں دے گھر ساڑے سواہ کر چھڈ دے نیں۔ ایس لئی سیانیاں نے آکھیا اے پئی بولن توں پہلاں سوچو۔ متاں تہاڈے مَوّہوں نکلے ہوئے کچھ لفظ کسے دامن دکھی نہ کر دیں۔ کسے وچکار بھگڑا کھڑا نہ کر دیں۔ کسے دی گھٹی تے جلی ساڑ نہ چھڈن ملک وچ فتنہ تے فساد دامنو جب نہ بن جاوے۔ اوہ لوک کدے ظالم ہوندے نیں جیہڑے گلاں نال لوکاں دے دل پھٹڑ کر دیندے نیں تے اوہناں دے دلاں وچ نفرت،

تعصب تے حسد دابی بودیندے نیں۔ کسے شاعر نے خوب آکھیا اے:

جو بول زبانوں نکل گیا
اوہ تیر کمانوں نکل گیا

سوداگر ایس واقعہ مگروں پچھتاؤندا تے مختلف شہراں وچ تجارت کردا تے پھر دا پھر انداز ہیا۔ اوس نوں تجارت وچ چوکھا فائدہ ہویا۔ اوس نے اپنے سارے نوکراں چاکراں واسطے سوغا تاں خریدیاں تے وطن نوں پریتا۔

اوس نے اوہ سوغا تاں اپنے نوکراں چاکراں نوں دتیاں۔ اوہ سبھے بوہت خوش ہوئے۔ فیر اوہ طوطے دے پنجرے کول گیا۔ تے طوطے سامنے سارا واقعہ بیان کیتا نالے اپنی پریشانی تے پچھتاوے دا وی اظہار کیتا۔ پئی اوس سُنہیے پاروں اک طوطے دی ایویں جان چلی گئی۔

طوطے نے جدوں سُنیا پئی اک طوطے نے اوہدا سُنہیا سُن کے تے کتب کتب کے جان دے وتی تے اوس نوں بوہت دکھ ہویا۔ اوسے سنے اوہ وی کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔

سوداگر نے جدوں دیکھیا پئی اوہدا طوطا وی کتب کتب کے مر گیا اے تو بوہت دکھی ہو گیا۔ آکھن لگا۔ پئی میں کتاں کم عقل ہاں۔ مینوں ایہہ گل اپنے طوطے نوں دسی نہیں چاہیدی سی۔ افسوس۔ میں اپنی بیوقوفی نال دو پنچھیاں دی جان لے لئی۔ ایس لئی بزرگاں نے آکھیا اے پئی کدے اجیہی گل نہ کرو جیہدے نال کسے دا نقصان ہووے یا سُن نوں دکھ ہووے۔

سوداگر نے افسوس کر دے ہویاں پنجرہ کھولیا تے مرے ہوئے طوطے نوں کڈھ کے باہر سٹ دتا۔ اوہ طوطا اک دم اٹھیا تے اڈ کے سامنے درخت اُتے جا بیٹھا۔ سوداگر حیران رہ گیا۔ پئی طوطا کوں زندہ ہو گیا اے؟ تے پچھن لگا۔

”اے طوطیا من موٹیا۔ ایہہ کیہ ماجرا اے پئی ایرانی طوطا تیرا سُنہیا سُن کے مر گیا تے توں اوہدی موت دا سُن کے پہلاں مر گیا فیر زندہ ہو گیا۔ ایہہ ساریاں گلاں میری سمجھ توں باہر نیں۔“

طوطے نے جواب دتا۔ ”اے سوداگر! سب توں پہلاں تیرا بوہت بوہت شکریہ۔ پئی توں مینوں ایس قید توں آزاد کیتا۔ آزادی توں وڈی کوئی نعمت نہیں۔ سُن میں اپنے وطن نوں پرت جاواں گاتے وطن دیاں آزاد فضاواں تے گھلیاں ہو اواں وچ اڈاں گاتے موجدان ماناں گا۔“

دوجی گل ایہہ وے پئی میں اپنے وطن دے طوطیاں نوں سُنہیا گھلیا سی۔ پئی اوہ مینوں قید وچوں نکلن دی کوئی ترکیب دسن تے اک سیانا طوطا کنبیا تے ڈگ کے مر گیا۔ اوہ مر یا نہیں سی سگوں اوس نے قید وچوں آزادی حاصل کرن دا طریقہ مینوں دسیا سی۔ میں اوہدی رمز نوں سمجھ گیا تے اوہو طریقہ اختیار کر کے آزادی حاصل کر لئی۔ عقلمنداں لئی اشارہ ای کافی ہوندا اے تے بیوقوف لوک ہتھ آئی دولت نوں اپنی بے وقوفی پاروں گواہندے نیں۔“

(مثنوی مولانا روم دفتر اول توں ماخوذ)

مشق

- 1- طوطے نے سوداگر ہتھ ایران دے طوطیاں نوں کیہ سُنہیا گھلیا؟
- 2- قیدی طوطے داسُنہیا سُن کے ایران دے طوطیاں اُتے کیہ اثر ہو یا؟
- 3- مُونہوں گل سوچ سمجھ کے کیوں کڈھنی چاہیدی اے؟
- 4- ایس سبق توں کیہ اخلاقی نتیجہ نکل دا اے؟
- 5- طوطے نوں پنجرے وچ رہ کے چوری کھانیاں ہو یاں وی کیوں گھاٹ محسوس ہوندی سی؟

ٹھیڈا

کردار نصرت: (45 سال دی استانی)
 حامد: (زاہد داوڈا بھرا 25 سال دا)
 خورشید فاطمہ: (رحمن دی رشتہ دار 60 سالہ عورت)
 زاہد: (نصرت دا ننگا پتر 20 سال دا جوان)
 رحمن: (نصرت دا خاوند 50 سال دا اک امیر آدمی)
 اسد: (زاہد دا دوست)
 خادم حسین: (ملازم)

پہلا سہین

(نصرت ویہڑے وچ منجی تے بیٹھی سبزی بنا رہی اے۔ زاہد سائیکل لے کے اندر آؤندا اے)
 زاہد: اوہو امی جی! میں تے عاجز آ گیا واں اپنی ایس پھٹیر سائیکل توں!
 نصرت: رکیہ ہو یا اے پتر؟
 زاہد: میری کلاس دے منڈے ٹھیک ای ایہوں ”مرزادی بائیکل“ کہندے نیں۔ کدے پتھر ہو جاندی اے تے کدی چین اتر جاندی
 اے تے کدے پینڈل مڑ جاند اے۔ کدے پینڈل بھر جاند اے۔
 نصرت: پتر۔ کمیٹی نکلے گی تے نوں سائیکل لے دیواں گی۔
 زاہد: اوہو امی جی۔ کمیٹی پا کے وی سائیکل ای لے کے دیو گے؟
 نصرت: تے ہو پتر۔۔۔؟
 زاہد: امی ہُن میں سکول لے پڑھدا بال نہیں۔ کالج وچ پڑھنا واں۔ مینوں سائیکل تے کالج جاندیاں شرم آؤندی اے۔ میں ہُن موٹر سائیکل
 لواں گا۔
 نصرت: کالجیٹ ہو کے توں سیانا تے نہیں ہویا۔ سیانا ہوندا تے تینوں اپنی سمجھ ہوندی کہ اک سکول ٹیچر ماں نوں اپنی وڈی فرمائش نہیں پائی دی
 پتر میری ساری تنخواہ روٹی کپڑے تے تیریاں فیس کتاباں تے ای لگ جاندی اے۔ دس موٹر سائیکل کتھوں لیاواں؟
 زاہد: ہاں امی۔ میں وی بے وقوف آں۔ ایہہ بھل ای گیا ساں کہ میرا پیو میرے نکلیاں ہوندا یاں ای فوت ہو گیا سی۔ تے موٹر سائیکلاں وی
 اوہناں کول ہوندا یاں نہیں جیہناں دے پیو جیوندے ہوندے نیں۔“
 زاہد کمرے وچ چلا جاند اے۔ نصرت پریشان ہو کے اوہدے ول ویکھدی اے۔

دوجا سنین

(ناہید تے نصرت ڈرائنگ روم وچ پٹھیاں نیں)

ناہید: نصرت آپا۔ کیہ گل اے؟ تسی پریشان دسدے او۔۔۔!

نصرت: ہاں ناہید۔ زاہد نوں کراچی گئے ہفتہ ہون والا اے۔ اوہ افون وی نہیں آیا۔ اللہ خیر کرے۔

ناہید: تسی انج ای پریشان ہونا سی تے بھیجیا کیوں سی؟

نصرت: آج کل پٹھیاں نیں تے اوہ بڑی ضد کر کے اپنے دوست کول گیا اے۔ میں پہلی واری اوہدے توں وچھڑی آں۔ اوہدے بغیر تے ہر پاسے مینوں ہنیرا ای دسد اے۔

ناہید: جدوں اولاد وڈی ہو جاندی اے تے گڑیاں ویابیاں جاندیاں نیں۔ مُندے اپنیاں نوکریاں تے چلے جاندے نیں۔ تے فیر آخر ماں پیونوں اکلیاں ای رہنا پند اے۔

نصرت: نہیں ناہید۔۔۔ مینوں انج دلا سہ نہ دے۔ زاہد ای میرا سب کجھ اے۔ میری اُمید تے سہارا اے۔ میں اوہدی خاطر جوانی وچ ہر شے نوں ٹھکرا دتا۔ نہیں تے آج میں وی خاوند والی ہوندی۔ میرے ہو روی بچے ہوندے۔ پر انج زاہد میرے توں وچھڑ جاند ا۔ اوہدا خیال ای میری زندگی اے۔ خورے اوہ ہُن کیہ کر رہیا ہووے گا۔

تجاسنین

(زاہد اسد نال اوہدے کمرے وچ بیٹھا کیرم کھیڈ رہیا اے۔ خورشید اندر آؤندی اے۔)

اسد: السلام علیکم خالہ۔۔۔ ایہہ میرا دوست زاہد اے۔ لاہوروں آیا اے۔

خورشید: اچھا۔۔۔ توں لاہور وچ کتھے رہنا ایں پُتر۔۔۔؟

زاہد: پُجو برجی۔

خورشید: میری اک رشتہ داری وی او تھے رہندی اے۔ تیری امی دا کیہ ناں اے۔۔۔؟

زاہد: نصرت جہاں۔ اوہ سکول وچ ٹیچر نیں۔

خورشید: تیرے ابو دا ناں عبدالرحمن اے ناں۔

زاہد: جی۔ جی۔ تسی میری امی نوں جان دے او۔۔۔؟

خورشید: میں تیرے ابو دی کزن آں۔۔۔ توں کراچی آیا ایں۔۔۔ اپنے ابو نوں ملیاں ایں نا۔۔۔؟

زاہد: جی۔۔۔ ایہہ تسی کیہ کہہ رہے او۔۔۔؟

خورشید: ہوں۔۔۔ تے تینوں ماں نے پیونال ملن دی اجازت نہیں دتی۔ چلو تیرے ماں پیودی نہیں بنی سی۔ طلاق ہو گئی۔ ٹھیک اے عدالت نے تینوں ماں دے حوالے کر دتا تے تیرے وڈے بھرانوں پیودے۔ پر پُتر ایہہ گل چنگی نہیں جے توں پیوتے بھرانوں ملے بغیر ہی چلا جاویں۔ اوہ ڈیفنس وچ 33۔ نمبر بنگلے وچ رہندے نیں۔ تیرا ابو بوہت امیر آدمی اے۔ مل داما لک اے۔ اچھا میں اسد دی ماں

نوں مل لوں۔ اپنی امی نوں میرا سلام آکھیں۔
(خورشید چلی جاندی اے۔ زاہد ایہہ سُن کے ہکا بکا رہ جاند اے)

چوتھا سین

(کھانے دی میز تے نصرت بیٹھی اے تے زاہد انتظار کر رہی اے اوہ زاہد نوں اواز دیندی اے)
نصرت: ہُن آوی جا زاہد پُتر۔ کھانا ٹھنڈا پیا ہوندا اے۔
(زاہد اندر آوندا اے)
زاہد: مینوں بھکھ نہیں تھی کھانو۔۔۔!
نصرت: جدوں داتوں کراچی توں آیا ایں نہ چنگی طراں گل کردا ایں تے نہ ای روٹی کھاندا ایں۔ کیہ ہو گیا اے تینوں؟
زاہد: جنہاں دے پیو چوندیاں ای مر جان دے نیں۔ اوہناں دی بھکھ مر ای جاندی اے۔
نصرت: کیہ کہہ رہیا ایں توں پُتر؟
زاہد: کراچی وچ اُود دی کزن خورشید فاطمہ ملی سی۔ تہا نوں سلام آکھدی سی۔
(زاہد باہر نکل جاند اے۔ نصرت اوہنوں پریشان ہو کے وکھدی اے۔)

پنچواں سین

(زاہد اپنے کمرے وچ بیٹھا اے۔ نصرت اوہدے کول بیٹھی اے)
نصرت: زاہد بیٹا جے توں میرے نال کوئی گل نہیں کرداتے ایہہ نہ سمجھ کہ میں تیریاں اکھاں وچ آئے سوالاں نوں نہیں جان دی۔ میں ایہناں سوالاں دے جواب دین لئی پندرہ ورہیاں توں تیار آں۔ پر مینوں تیرے وڈے ہون دا انتظار سی۔ بیٹا سُن توں سمجھدار ایں۔ صدے نوں برداشت کر سکدا ایں۔ پُتر۔ خورشید فاطمہ نے تینوں جو کچھ دسیا اے اوہ سچ اے۔ جے میں نکلیاں ہوندیاں تینوں ایہہ دس دیندی تے نہ توں پڑھ سکدا تے نہ تیری کوئی شخصیت بن سکدی سی۔ توں ایہہ سب کچھ برداشت نہ کر سکدا۔ ہُن توں خود نوں سنبھال سکدا ایں اپنی پڑھائی ول دھیان دے۔
زاہد: نہیں ماں جی۔۔۔ میں نہیں پڑھنا۔
نصرت: کیوں بیٹا؟
زاہد: تھی مینوں پڑھا کے کیہ بنائو گے۔ محض اک کلرک۔ ماسٹر یا زیادہ توں زیادہ لیکچرار۔۔۔ میں اپنے دوجے بھراؤ انگ فیلٹری داما لک تے نہیں بن جاواں گانا۔۔۔!
نصرت: بیٹا توں سمجھنا ایں۔ میں تینوں نال لیا کے تیرے نال زیادتی کہتی اے۔ میں تینوں وی تیرے پیکول چھڈ سکدی ساں؟
زاہد: پراہیناں گلاں دا ہُن کیہ فائدہ؟ میری زندگی تے تباہ ہوا ی گئی اے۔

نصرت: بیٹا۔ میں وی اپنی زندگی بنا سکدی ساں۔ ساری زندگی نوکریاں کرن دی بجائے دو جاگھر و ساسکدی ساں۔ پر میں نہیں کہواں گی کہ میری زندگی خراب ہو گئی اے۔ میری زندگی دی سبھ توں وڈی خوشی تے میرے لئی تیرا ساتھ اے۔

زاہد: (ظننال) مینوں پتا اے۔ تہاڈا میرے تے بڑا احسان اے!

نصرت: میرا تیرے تے کوئی احسان نہیں پتر۔ مانواں اپنے پیار توں ای مجبور ہو کے بچیاں لئی قربانیاں دیندیاں نیں۔

زاہد: مینوں تہاڈے پیار تے شک نہیں امی جی۔ پر میرا کیہ قصور اے کہ میں بچپن توں آج تک پیو توں دُور آں۔ اوہی شفقت توں محروم آں۔ میرے کول اوہ آسائش نہیں جیہڑیاں میرے بھرا حامد کول نیں۔ میرا وی اوہناں تے حق سی۔

نصرت: (دُکھناں) بیٹا جو میں ایس گل واسطے تیار ساں کہ اک نہ اک دن تینوں اپنے باپ دا پتا چل ہی جائے گا۔ انجے ہی میں تیرے وچھوڑے لئی وی خود نوں تیار کر لیا اے۔ تُوں اپنے والد کول جاسکد ایں۔ ساریاں آسائشاں تے سہولتاں لے سکد ایں۔ میں تیرا سوٹ کیس تیار کر دینی آں۔ توں آج ای چلا جا۔

چھینواں سین

(ڈائینگ ٹیبل تے رحمن، حامد تے زاہد کھانا کھا رہے نیں)

رحمن: زاہد۔ ملازم نے تیرا سامان گیسٹ روم وچ سیٹ کروا دتا اے۔

زاہد: جی ابو جی۔۔۔

رحمن: تینوں جس چیز دی لوڑ ہووے ایہنوں دس دئیں۔ جتنے پیسے چاہیدے ہون میرے کیشیر توں لے لیں۔ میرے کمرے وچ مینوں ڈسٹر بنہ کریں۔

زاہد: جی ابو۔۔۔

ستواں سین

(حامد اپنے کمرے وچ کتاب پڑھ رہیا اے۔ زاہد اندر آؤندا اے)

حامد: (چونک کے) زاہد توں ایس وقت میرے کمرے وچ۔ تے بغیر نوک (Knock) کیجے۔۔۔؟

زاہد: حامد بھائی میں کلا بیٹھا بیٹھا گھبرا گیا ساں۔

حامد: تیرے کمرے وچ ٹی وی رکھیا اے نا۔ میرا خیال اے ایس وقت بڑا اچھا پروگرام لگیا ہونا اے۔

زاہد: دراصل حامد بھائی۔ میرا تہاڈے نال گلاں کرن نوں جی کر رہیا سی۔

حامد: گلاں کرن واسطے ڈرائنگ روم یا کما مین روم ہوندا اے۔ ایہہ تے بالکل میرا ذاتی کمرہ اے۔

زاہد: سوری حامد بھائی۔

(زاہد سر جھکا کے چلا جاندا اے۔)

اٹھواں سین

(زاہد ناشتے تے کلا بیٹھا اے۔ ملازم اوٹھوں لنگھدا اے۔)

زاہد: خادم حسین ذرا گل سُن۔

ملازم: سر جی واپس آ کے سُن لواں گا۔ مینوں جلدی اے۔ وڈے صاحب جی دے کمرے وِچ ناشتہ دینا اے۔

زاہد: اَبو جی اتھے نہیں آن گے۔

ملازم: نہیں سر جی۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اتھے ہر کوئی کلیاں ای کھاندا اے۔ تسی کر لئو ناشتہ۔

(زاہد اُداس ہو جاندا اے۔ اوہنوں اپنی ماں یا دآ جاندی اے جیہڑی ناشتے ویلے اوہنوں اپنے ہتھیاں نال بُرکیاں کھواندی سی۔)

ناواں سین

(نصرت کھانے تے کُلی بیٹھی زاہد نوں یاد کر رہی اے۔ اوہدیاں اکھاں وِچ اتھرو نیں۔)

دسواں سین

(زاہد بخار دی حالت وِچ اے۔ نال ملازم کھلوتا اے)

ملازم: سر جی۔ میں دوائیاں لے آیاں۔ کھائو۔ ڈاکٹر کہہ کے گیا اے دیر نہیں کرنی۔

زاہد: خادم حسین تسی اَبو جی تُوں دسیا سی کہ میں بیمار آں؟

خادم: ہاں سر جی۔۔۔ اوہناں نے ای تے فون کر کے ڈاکٹر نوں دسیا سی تہاڈے لئی۔

زاہد: ہُن کتھے نیں اَبو جی۔۔۔؟

ملازم: اوہ باہر چلے گئے نیں۔

زاہد: تے حامد بھائی۔۔۔؟

ملازم: اوہناں نوں وی میں دسیا سی۔ کہندے سن خادم حسین توں زاہد دا خیال رکھنا۔۔۔ تے فیر اوہ وی باہر چلے گئے۔

زاہد: (غصے نال) جا۔۔۔ تُوں وی باہر چلا جا۔ چھڈ دے مینوں۔ فیر نہ مونہہ چُک کے آئیں اتھے۔

(ملازم دے جان مگروں زاہد اُداس ہو جاندا اے تے اوہنوں انج لگدا اے جو یں اوہ اپنی ماں دے گھر چار پائی تے لیٹیا ہویا اے۔

ماں اوہدا سر گھٹ رہی اے تے مونہہ وِچ کچھ پڑھ پڑھ کے پُھوک رہی اے۔ ایسے دوران اوہنوں پیاس لگدی اے۔ اوہ ملازم نوں

بُلاندا اے۔ ملازم نہیں آؤندا اوہ آپ اٹھدا اے تے چکرا کے ڈگ پیندا اے۔)

یار ہواں سین

(حامد تے رحمن کھانے دی میز تے بیٹھے نیں۔)

حامد: ابا جی ”سُنیا اے تہاڈی فیکٹری تے چھاپہ پے گیا اے۔ جعلی دوائیاں پھڑیاں گئیاں نیں۔
رحمن: آہو پتر۔۔۔ پر پیسے وِچ بڑی طاقت اے۔ پیسے دی چمک سبّوں کوئی ساڈا کجھ نہیں وگاڑ سکیا۔

(”چکھوں زاہد آجاندا اے۔ اوہ اوہناں دیاں گلاں سُن لیندا اے۔ اوہنوں بڑا دکھ ہوندا اے۔ اوہ میز تے آکے بیٹھدا اے)
رحمن: زاہد پتر۔ تیری صحت دی خوشی وِچ آج میں وی تیرے نال کھانا کھاواں گا۔ خادم حسین نے بڑے اچھے کھانے بنائے نیں۔ پتر کھا
ناں۔۔۔!

(زاہد چپ بیٹھا اے۔)

رحمن: توں کھانا نہیں رہیا؟

زاہد: آجی۔۔۔ امی نے محنت کر کے مینوں حلال کھوایا اے تے بڑے پیار نال مینوں رکھیا اے۔ ایہہ کھانا میرے سنگھوں نہیں لتھے گا۔
میں امی کول چلیاں واں۔۔۔ خدا حافظ۔
(زاہد اٹھ کے چلا جاندا اے)

آخری سین

(نصرت اپنے کمرے وِچ بیٹھی اے۔ زاہد دی تصویر اوہدے ہتھ وِچ اے۔ زاہد کمرے وِچ آؤندا اے تے ماں دے پیراں وِچ بہہ
جاندا اے۔ ماں اوہنوں پیار کردی اے۔)

مشق

- 1- ڈرامہ ٹھیک ادا خلاصہ اپنے لفظاں وِچ لکھو۔
- 2- نصرت دا کردار کجھ سطر اں وِچ بیان کرو۔
- 3- زاہد دے کردار اُتے نوٹ لکھو۔

ساڈا ماحول

(بھین بھرا اوچکار مکالمہ)

- نسرین: (اخبار پڑھدیاں ہوئیاں) بھائی جان! لفظ آلودہ داکیہ مطلب ہوندا اے؟
- جمیل: (ہس کے) فالودہ۔۔۔!
- نسرین: مخول نہ کرو تے صحیح صحیح دسو۔
- جمیل: میرا مطلب اے آلودہ فالودے دا بھرا ہوندا اے۔ اوہدے نال کوئی رلدی ملدی شے۔
- نسرین: (تنگ آ کے) تہاڈے کولوں کوئی گل کچھ لئو سہی بھاراں تے پے جاندا اے۔
- جمیل: اوہو! میرے بھینے توں تے سچ سچ ناراض ہو گئی ایں۔ لے سُن تے یاد رکھیں کہ آلودہ فارسی زبان دا لفظ اے تے ایہدا مطلب اے لڑیا ہو یا یعنی گندہ۔ ساڈا ماحول تیزی نال ودھدی ہوئی آبادی نال گھسمیلا ہوندا جا رہیا اے۔ ایتھوں تیک کہ ہُن ایہہ بیماریاں دا بینک بن چکیا اے۔
- نسرین: ویرجی گل مخول وچ نہ پانا۔۔۔ حالے میں تہاڈے کولوں کئی گلاں کچھنیاں نیں۔
- جمیل: کچھو۔ کچھو۔۔۔ کچھو گے نہیں تے آوے گا کیوں؟
- نسرین: چنگا۔۔۔ پہلاں دسو پئی معاشرے وچ آلودگی کس طراں ودھدی اے تے ایس نال ماحول کنج خراب ہوندا اے۔
- جمیل: ماحول دی آلودگی اک عالمی مسئلہ ہے۔ آلودگی دیاں کئی قسماں نیں جنہاں وچ سمندری، زمینی تے فضا دی آلودگی شامل نیں۔ انج سمجھ لے پئی ہوا وچ دھوئیں، کارخانیاں دیاں زہر بھریاں گیسواں، کاربن، سیسہ، ڈھوڑ مٹی تے گڈیاں توں نکلن والے گندے تے سڑے ہوئے پٹرول دے ڈرے شامل ہو جاندا نیں۔ جدوں بندہ ایہوجی ہوا وچ ساہ لیندا اے تے اوہنوں تک گلے تے ساہ دیاں بیماریاں آ پھڑ دیاں نیں۔
- نسرین: پر بھائی جان جے اسیں رَل کے اپنے ماحول نوں صاف ستھرا رکھیں تاں ماحول دی آلودگی اُتے کافی حد تک قابو پایا جاسکدا اے حدیث شریف وچ آیا اے پئی صفائی اڈھا ایمان اے۔
- جمیل: ایس بارے حالے اساں لوکاں عمل راہیں وڈے کم کر کے نہیں وکھائے۔۔۔ اک دن میں موٹر سائیکل تے تک نوں فلٹر لاکے جا رہیا ساں، میرا اک یار راہ وچ ملیا۔۔۔ آکھن لگا آئی خلائی مخلوق۔۔۔
- نسرین: (ہس کے) بھائی جان تئیں وی تے سرکس دے جوکراں وانگ بن جاندا اونا۔
- جمیل: تیرا کیہ مطلب اے۔ اپنے تک گلے نوں بچانا کوئی بھیڑی گل اے۔۔۔؟
- نسرین: نہیں نہیں کوئی بھیڑی گل نہیں، اصل وچ آلودگی تُوں بچن دا شعور سانوں ہولی ہولی آوے گا۔ پہلاں کوئی درخت کٹ داسی تے کوئی منع نہیں سی کردا۔ ہُن ہر کوئی جان دا اے پئی درخت ماحول نوں صاف ستھرا رکھن دا قدرتی ذریعہ نیں۔

- جمیل: دو بے سانوں پانی صاف کر کے پینا چاہیدا اے۔ کیوں بے گندے پانی توں گھٹو گھٹ چھ (6) طراں دے وائرس (Virus) پھیل سکدے نیں۔
- نسرین: بھائی جان وائرس کس نُوں آکھدے نیں؟
- جمیل: ایہہ بوہت نلے کیڑے یاں جراثیم ہوندے نیں جیہڑے خُردین توں بغیر نہیں دیکھے جاسکدے۔ ایہہ بیماریاں دی جڑھ ہوندے نیں۔
- نسرین: ایہہ اصل کیہ اے؟
- جمیل: پیٹ تے ہو رُو جیاں کئی بیماریاں جیہناں وِچ رِقان وی شامل اے۔ گندے پانی دے استعمال نال ہوندیاں نیں۔ ایس لئی پانی نوں چنگی طراں اُبال کے فیڑھنڈا کر کے پینا چاہیدا اے۔ ایہدے نال جتھے پانی ذخیرہ کیتا جاوے۔ اوتھوں داماحول وی صاف ستھرا ہونا چاہیدا اے۔
- نسرین: سانوں ماحول نوں بہتر بنان لئی کیہ کجھ کرنا چاہیدا اے۔۔۔؟
- جمیل: ماحول نوں بہتر بنان لئی معاشرے دے ہر فرد نوں اپنا کردار ادا کرنا چاہیدا اے۔۔۔ سب توں پہلاں ایس اپنے آپ نُوں صاف ستھرا رکھیے۔ دو بے گھر وِچ تے گلی محلے وِچ گند نہ پائیے بغیر کسی وجہ دے شور شرابا نہ کریئے۔ کیوں بے ایس نال وی ماحول تے بھیڑ اثر پیندا اے۔
- نسرین: بھائی جان تھاڈا بوہت بوہت شکریہ تُسیں بڑیاں کم دیاں گلاں دِسیاں نیں۔
- جمیل: سُکا شکریہ۔۔۔ میرا بول بول کے سنگھ سَنک گیا اے۔ جا کے چھیتی نال میرے لئی گرم چا دا کپ لیا تے ویکھیں برتن تے دُو جیاں شیواں صاف ہون۔
- نسرین: چنگا۔۔۔ میں بُنے ای لیا ئی بھائی جان۔۔۔!

مشق

- 1- ایس مکالمے وِچ لفظ آؤدہ دا کیہ مطلب دِسیا گیا اے؟ اوس نوں اپنی کاپی وِچ خوشخط لکھو۔
- 2- آلودگی دیاں کتیاں قسماں ہوندیاں نیں؟ کھول کے بیان کرو۔
- 3- آلودگی توں بچن لئی کیہڑے کیہڑے طریقے اختیار کرنے چاہیدے نیں؟
- 4- ایہناں لفظاں دی وضاحت کرو:

خلائی مخلوق، شعور، وائرس، رِقان، فرد، ماحول

ہمت کرے انسان تے....

گل خان آج اک نویں ارادے تے اُڈم نال گھر وچ داخل ہو یا۔ اُستاد صاحب دی دُستی ہوئی گل اوہدے من دیاں ڈونگھائیاں وچ لہے گئی سی۔ اوہناں نے پاکستان دی تحریک بارے بیان کر دے ہو یاں فرمایا سی۔ ”پئی اللہ تعالیٰ کسے قوم دی حالت اودوں تیک نہیں بدل دا جدوں تیک اوہنوں آپ اپنی حالت تبدیل کرن دا خیال نہ آوے۔“ بڑے صغیر دے مسلماناں نے ایس ہدایت توں چانن حاصل کیتا۔ سبھ اک مُٹھ ہو گئے مل کے کوشش کیتی، اُڈم نال چار ماریا تے اک وکھرا آزاد ملک پاکستان حاصل کر لیا۔

گل خان دے ماں پیو اک پنڈ وچ رہندے سُن تے واہی بیجی کر کے اپنے بالاں نوں پال دے سن۔ سال بھر دی محنت نال کھیتاں توں جو کچھ حاصل ہوندا سی، اوس نال گھر دے خرچے مشکل نال پورے ہوندے سن۔ ویلے دا چرخہ انج ای چل دا جا رہیا سی۔ رُت آؤندی رُت چلی جان دی پر گل خان دے گھر دی رُت کدے نہ بدل دی۔ اوہدے اُتے اکورنگ دے بدل سدا اچھائے رہندے سُن۔

گل خان دے ماں پیو نے ایہہ سوچ لیا سی پئی جیہڑی غربت اوہناں دے مقدر راں وچ لکھی جا چکی اے اوس نوں کسے طراں وی دُور نہیں کیتا جاسکدا۔ ایس لئی کوشش کرنا بے فائدہ اے۔ گل خان دے دو بچے بھین بھرا کھیتی باڑی وچ اپنے ماں پیو دی تھوڑی مدد کر دے تے بوہتا ویلا سوں کے لنگھا چھڈ دے۔ کیوں جے اوہناں نے وی ایہو کچھ سمجھ لیا سی پئی قسمت دیاں لیکاں نوں مٹایا نہیں جاسکدا۔ پر گل خان دی سوچ اوہناں توں اُکا وکھری سی۔ اوہ سدا سوچ دا رہندا سی پئی ایس گھر دے حالات کوں بدل سکدے نیں۔ کوں خوشحالی ایس گھر دی دلیز لنگھے گی؟

اُستاد ہوراں دی گل سُن کے اوس نوں اُج حد وں ودھ احساس ہو یا پئی رب دے حکم اُتے عمل کر کے اک غلام قوم آزادی دی نعمت حاصل کر سکدی اے تے ساڈے گھر دے حالات کوں نہیں بدل سکدے اوس نوں پکا یقین سی پئی رب دا پیغام سچا اے، جیہدے اُتے اوہ نہ صرف آپ عمل کرے گا سگوں اپنے سبھے بھین بھراواں نوں وی اوہدے اُتے عمل کراوے گا تے ایس سچے راہ توں چھانہ نہیں بٹے گا۔

گل خان دے اپنے پنڈ وچ پرائمری سکول سی۔ ایس لئی پرائمری پاس کرن مگروں اوس نوں نال دے قصبے دے سکول روزانہ جانا پیندا سی۔ جدوں وی اوہ قصبے وچ داخل ہوندا اوہنوں سب توں پہلاں اک پولٹری فارم وکھالی دیندا۔ جیہدے وچ سینکڑاں ککڑیاں دانہ چُکدیاں، پانی پیندیاں تے گڑ گڑ کردیاں نظر آؤندیاں سُن۔ کئی وار اوس نوں اپنا پولٹری فارم کھولن دا خیال آؤندا پر پلے پیسے نہ ہون کارن اوہدی ایہہ ساری سدا ہرول دی کسے تکر وچ اپنے آپ دب جان دی۔

سکول دی عمارت توں پہلاں گل خان دے راہ وچ اک سلائی مرکز آؤندا سی۔ جتھے سلائی کڑھائی دا ہنر سکھن خاطر کڑیاں چڑیاں آؤندیاں تے جان دیاں سُن۔ سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے موٹے حرفاں وچ لکھیا ہو یا سی۔

”ہنر مند انسان اللہ دا دوست اے۔“

گل خان روزانہ سکول آؤندے جاندے ایہہ الفاظ ویکھد اسی۔ ایہناں دامطلب وی سمجھد اسی پر آج استاد ہوراں دی نصیحت مگروں اوہدے دماغ وچ چائن ہو گیا سی۔ اوہدیاں اکھاں کھل گئیاں سن تے ایہناں لفظاں دی روح اوہدے من وچ اتر گئی سی۔ سکولوں پر تہدیاں اوہ سارا راہ ایہو سوچدا رہیا پئی اوہ تے اوہدے گھر والے کدوں تیک تنگ تے ہنیرے گھر وچ حیاتی گزار دے رہن گے۔؟ اوہناں دی حیاتی وچ کدوں خوشحالی آوے گی؟

گھر وچ بوہت تھوڑا کم اے جیہدے وچ گھر دے سارے جی جتے رہندے نیں۔ یا فیر سوں چھڈ دے نیں۔ میری وڈی بھین پنج (5) جماعتاں پاس کر کے گھر بیٹھی اے۔ جے اوس نوں سلائی مرکز وچ داخل کرا دتا جاوے تے سلائی، کڑھائی، کچھ کم امی سکھ لوے گی۔ بھانویں ساڈی زمین بوہت تھوڑی اے پر پولٹری فارم کھولن لئی تے کچھ مرلے امی کافی نیں۔ جتھے اسانی نال ککٹریاں پالیاں جاسکدیاں نیں۔ نال نال واہی بیچی وی چلدی رہوے گی۔

شام پئی تے گھر دے سبھے جی روٹی کھان لئی اک تھان بیٹھے۔ گل خان بوہت خوش سی۔ اوہدی ماں نے ایس خوشی دی وجہ پچھی تے گل خان نے اوہ سبھے کچھ بیان کیتا۔ جو اوہ آج سارا دن سوچدا رہیا سی۔ سلائی مرکز وچ داخلے دا سن کے وڈی بھین دا چہرہ گلاب وانگوں کھڑ گیا۔ ماں باپ من امی من وچ پٹرتوں اسیاں دین لگ پئے۔ باپ نے کچھ سوچدے ہوئے پچھیا۔ ”پٹر ایہہ دس پئی پولٹری فارم کھولن واسطے اپنی رقم کتھوں آوے گی۔ نالے تیری بھین نوں سلائی مرکز روزانہ کون چھڈن جایا کریگا۔“

گل خان کچھ چر لئی سوچیں پئے گیا۔ فیر آکھن لگا۔ ”مینوں دسویں جماعت پاس کرن وچ ایک سال لگے گا۔ وڈی بھین نوں لیجاؤن تے لیواؤن دی ذمہ داری میری۔ جتھوں تیک پولٹری فارم واسطے رقم دا تعلق اے۔ ایہہ میں استاد ہوراں نال مشورہ کر کے دساں گا۔“ اگلے دیہاڑے گل خان نے گھر والیاں نوں دسیا پئی پولٹری فارم تے ہوو گھر بلو صنعتاں لئی حکومت قرضے دی سہولت دے رہی اے تے استاد ہوراں دی مدد پاروں ایہہ قرضہ مل سکدا اے۔

فیر گل خان نے استاد ہوراں دی رہنمائی نال قرضہ حاصل کیتا تے اپنے کھیتاں وچ ایک پولٹری فارم کھول لیا۔ استاد ہوراں نے گل خان نوں اک کتابچہ وی دتا۔ جیہدے وچ ککٹریاں دی دیکھ بھال دے طریقے درج سن۔

وڈی بھین دا سلائی مرکز وچ داخلہ تے اپنا پولٹری فارم، ایہہ گل خان دے اوہ سُننے سن جیہڑے اوس نے کچھ دن پہلاں دیکھے سن۔ سیانے آکھدے نیں پئی۔ ”حرکت وچ برکت اے۔“ ایس پاروں گل خان دے سُننے حقیقت دا روپ دھار چکے سن۔ گھر دے سبھے جی اپنی اپنی ذمہ داری خوشی خوشی نبھار رہے سن۔ پولٹری فارم دی آمدنی ایس گھر دے مُردہ جتے وچ اک نویں حیاتی پیدا کر رہی سی۔ گل خان دی بھین نے سلائی مرکز توں فارغ ہو کے اپنے گھر وچ سلائی کڑھائی، کچھ شروع کر دتا سی۔ گل خان دے دسویں جماعت دا امتحان پاس کرن تیک پولٹری فارم داکم کافی پھیل چکیا سی۔ ایس لئی اوہنے نوکری کرن دی تھان اپنے کاروبار نوں سنبھال لیا۔

گل خان نے میٹرک پاس کرن مگروں پولٹری فارم دے کاروبار نوں ہوو دھایا۔ تے اپنے نکلے بھین بھراواں نوں اعلیٰ تعلیم دلوائی۔ ایس پاروں سارے پنڈ وچ گل خان دا گھر انہ کھاند اپیندا تے پڑھیا لکھیا منیا جان ڈیہہ پیا۔

اللہ کرے ساڈے دیس دے ہر پنڈ وچ اجیے گل خان پیدا ہون۔

مشق

- 1- اُستاد ہوراں دے اوہ کیہڑے الفاظ سن۔ جنہاں نے گل خان نوں حیاتی دابوہت وڈا فیصلہ کرن دا حوصلہ دتا؟
- 2- گل خان نے سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے کیہ لکھیا ویکھیا؟
- 3- سلائی مرکز دے وڈے گیٹ اُتے لکھے لفظاں نے گل خان نوں کیہ سوچن اُتے مجبور کیتا؟
- 4- گل خان دے والد نے پولٹری فارم کھولن وچ کس رکاوٹ دا ذکر کیتا؟
- 5- گل خان نے اپنے والد دی دسی ہوئی رکاوٹ نوں کس طراں دُور کیتا؟
- 6- ایس سبق وچوں کیہڑے کیہڑے اخلاقی سبق حاصل ہوندے نیں؟
- 7- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو:
اُدم، چائن، چرخہ، رُت، اُلنگھنا، پچھانہ، واہی نیجی

حکم نظم

حمد

لکھاں حمد کیہ رب غفور تیری
ذات پاک نوراً علی نور تیری
جھل سکتا نہ جھلک طور تیری
تیری قدرت زالی دا راز عجب اے
میری جان توں ایں میرا مال توں ایں
اوکھے ویلے ہماڑاں نال توں ایں
شرق، غرب، جُوب شمال توں ایں
تیرے گرم دا مولا فراز عجب اے
قواں تیریاں ملک تے مال تیرے
بادشاہ تیرے تے کنگال تیرے
جاناں جسم تیرے ناخن وال تیرے
”میں آں خالق“ دی تیری آواز عجب اے
گن سنن لئی جیجھ سواد لئی!
مغر سوچ لئی حافظہ یاد لئی!
پیر رُن لئی ہتھ امداد لئی!
تیری حکمت دا سازیا ساز عجب اے
نگہدار افضل تے حقیر دا توں
راکھا ہراک جوان تے پیر دا توں
دستگیر امیر فقیر دا توں
گوش ہوش عجب اے دیدہ باز عجب اے

مشق

- 1- ایس حمد وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دیاں کیہڑیاں صفتاں بیان کیتیاں نیں؟
- 2- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
جھلک، فراز، کنگال، نگہدار، دستگیر
- 3- ایہناں لفظاں وانگ اواز دین والے لفظ لکھو جو یں:
مال، سال، غفور، نور
جھل، جھلک، تیری، اوکھے، ہاتڑاں، شرق، غرب، کرم

نعت

پھلیا جد آپ دی سیرت دا رنگ
پھر گیا اکھاں دے وچ قدرت دا رنگ
جیڑے پاسے وی نظر چکنا واں میں
ویکھناں واں آپ دی رحمت دا رنگ
مک گئے جھانجھے تے جھیرے شرک دے
چاڑیا انج آپ نے وحدت دا رنگ
مٹ گئی کالے تے گورے دی تمیز
اللہ اللہ آپ دی اُلفت دا رنگ
ہُن تے یا مولا! دکھا دربارِ اودہ
ہُن تے چمکا دے میری قسمت دا رنگ
ہُن تے ننھی پیندی جاندی اے نظر
ہُن تے اُذن ہار اے صورت دا رنگ
حالی تائب ہور کجھ دن صبر کر
ہور گُوڑھا ہون دے چاہت دا رنگ

مشق

- 1- مذکر تے مونث دیکھو اکرو۔
سیرت، قدرت، رحمت، وحدت، اُلفت، صورت، رنگ، جھیرا، کالا، گورا، دربار، صبر
- 2- مطلب لکھو۔
جھانجھے جھیرے، شرک، وحدت، ننھی، گُوڑھا، چاہت

کافی

آخر ہچکھوتائیں گروئے، اٹھ ہن ڈھول منائے نی
سوہے ساوے لال بانے، کرلے کڑیئے من دے بھانے
اک گھڑی شوہ مول نہ بھانے، جا سن رنگ وٹائے
کتھے نیس تیرے نال دے ہانی، کلر وچ سبھ جائے سانی
کتھے ای تیری ادہ جوانی، کتھے تیری حسن ہوائے
کتھے نی تیرے ترکی تازی، سائیں بن سب گوڑی بازی
کتھے نی تیرا سوہنا رُپا، ہوئے خاک سواہے
کتھے نی تیرے مانک موتی، ادہ ویکھ تیری جج آئے کھلوتی
کہے حسین فقیر نمنا، پو سائیں دے راہے

مشق

- 1- ایس کافی دامرکزی خیال اپنے لفظاں وچ لکھو۔
- 2- تھلے دتے لفظاں دے معنے لکھوتے نالے فقریاں وچ استعمال کرو:
سوہے، ساوے، بانے، کلر، سوہنا، مانک
- 3- ایس شعر دی تشریح کرو:-
کتھے نی تیرے ترکی تازی سائیں بن سب گوڑی بازی
کتھے نی تیرا سوہنا رُپا ہوئے خاک سواہے
- 4- شاہ حسین دے نیڑے سائیں دا کیہ مطلب اے؟

ابیات باہو رحمۃ اللہ علیہ

ب بسم اللہ اسم اللہ دا، ایہہ وی گہناں بھارا ہو
نال شفاعت سرورِ عالم، چھٹسی عالم سارا ہو
حدوں بے حد درود نبی نوں، جیہدا ایڈ پسارا ہو
میں قربان تنہاں توں باہو، جنہاں ملیا نبی سوہارا ہو

ک کامل مُرشد ایسا ہووے، جیہڑا دھوبی وانگوں پچھتے ہو
نال نگاہ دے پاک کریندا، وچ تہی صبون نہ گھتے ہو
میلیاں نوں کر دیندا چٹا، وچ ذرہ میل نہ رکھے ہو
ایسا مُرشد ہووے باہو، جیہڑا لوں لوں دے وچ ویسے ہو

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں نوں جملیاں وچ انجرتوں پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جان۔
گہناں، شفاعت، پسارا، سوہارا، چھٹنا، لوں لوں
- 2- تہی تے صبون کس نوں آکھدے نیں؟
- 3- پہلے بند دی تشریح لکھو۔

کرکتن ول دھیان گڑے (کافی)

نت مٹیں دیندی ما دھیا
کیوں پھر نی اینویں آ دھیا
نی شرم حیا نہ گوا دھیا
توں کدی تے سمجھ نادان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
چرخہ مفت تیرے ہتھ آیا
پلیوں نہیں کچھ کھول گوا یا
نہیوں قدر محنت دا پایا
جد ہو یا کم اسان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
چرخہ بنیا خاطر تیری
کھیڈن دی کر حرص تھوری
ہونا نہیوں ہور وڈیری
مٹ کر کوئی اگیان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے
اک اوکھا ویلا آوے گا
جد ساک انگ سب بھج جاوے گا
کر مدت پار لنگھاوے گا
اوتھے بلھے دا سلطان گڑے
کرکتن ول دھیان گڑے

مشق

- 1- مجموعی طور تے ایس کافی وِچ جو کجھ بیان کیتا گیا اے۔ تھوڑے لفظاں وِچ بیان کرو۔
- 2- سید بُکھے شاہ رحمۃ اللہ علیہ دے نیڑے چرے تُوں مراد انسانی جسم اے تے کتن توں کیہ مراد اے؟
- 3- پہلے بند وِچ ما، آ، گوا قافیے نیں تے ردیف دھیا اے۔ دوجے بند وِچ کیہڑے الفاظ کافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟

غفلت نامہ

سُنا ہیں تاں جاگ بندیا غافلا
آتماشا ویکھ چلیا قافلا
سُنا ہیں تاں جاگ بندیا عاصیا
اپنا آپ سنبھل کوسنگ نہ جاسیا
سُنا ہیں تاں جاگ وت نہ آ وسیں
اپنا کم سنوار پچھوتا وسیں
سُنا ہیں تاں جاگ رُب جپ رات نوں
رُب پچھسی عمل نہ کہ ذات نوں
سُنا ہیں تاں جاگ بوہتا سو وسیں
ہو نہ اتنا شاد بوہت رو وسیں
آ تماشا ویکھ اس سنسار دا
کر لے سودا زود اس بازار دا
شاہ مراد آ ویکھ وقت صبح دا
مرغ گوکن یاد نام اللہ دا

مشق

- 1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
سُنا، عاصی، کوسنگ، سنوارناں، رونا، صُبح
- 2- ایس نظم وچ شاعر نے انسان نوں کس گل دی پئی کیتی اے؟
مختصر طور تے اپنے لفظاں وچ لکھو۔

کلام وارث شاہ رحمۃ اللہ علیہ

بھیت دسناں مرد دا کم ناپیں، مرد سوئی جو ویکھ دم گھٹ جائے
گل جی دے وچ ہی رہے خفیہ، کانوں وانگ پیخال نہ سُٹ جائے
بھیت کسے دا دسناں بھلانا پیں، بھاویں پچھ کے لوک نکھٹ جائے
وارث شاہ نہ بھیت صنو وق کھلے، بھانویں جان دا جندرا ٹٹ جائے

ایہہ جگ مقام فنا دا ہے، سہاریت دی کندھ ایہہ جیونا ہے
چھاؤں بدلاں دی عمر بندیاں دی، عزرائیل نے پاڑنا سیونا ہے
اُج کل جہان دا سچ میلا، کسے نت نہ حکم تے تھیونا ہے
وارث شاہ میاں انت خاک ہونا، لکھ آب حیات جے پیونا ہے

مشق

- 1- پہلا بند زبانی یاد کرو۔
- 2- تھلے دتے محاوریاں تے لفظاں نوں جملیاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی اُگھڑاؤن۔
فنا، مقام، ریت دی کندھ، بدلاں دی چھاں، عزرائیل، خاک ہونا، آب حیات
- 3- پہلے بند وچ مرد دیاں کیہڑیاں خوبیاں بیان کیتیاں گئیاں نیں؟

دوہڑے

مَدّتِ حرصِ جہانے والا، میں دِل وِچ باغ لگایا
اوڑک باغ ہويا پَروردہ، اَتے نال گُلاں سبھ چھایا
جاں میں مُشک لیا ہر گُل تھوں، اَتے بھیت چمن دا پایا
ہاشم بے بنیادی والا، مینوں مُشک گُلاں تھوں آیا

کَتول یار گئے دِل جانی، جیہڑے رَوون دُور گئیاں نوں
جیوندیاں دی وات نہ چُچھدے، کیہ کرسن یاد مویاں نوں
بُجَن یاد پوَن دُکھ بنیاں، وِچ پِتا وخت پیاں نوں
ایسے یار مِلن سَنی، پر ہاشم اساں جیہاں نوں

کون قبول خرابی کردا، پر لیکھ خراب کراوے
کس دا جیو نہ راج کرن دا، پر قسمت بھیک منگاوے
اپنے ہاتھ نہ سُول سہی دی، پر سُولی لیکھ سہاوے
خوش ہو ویکھ صبر کر ہاشم، تینوں جو کچھ لیکھ دکھاوے

مشق

- 1- تھلے دتے ہوئے آٹھنے ساہمنے دے بے ترتیب مصرعیاں دے ٹوٹیاں ٹوں جوڑ کے پورا شعر بناؤ۔
1: کتول یار گئے دل جانی	1: کیہ کر سن یادمویاں نوں
2: بچن یاد پون دکھ بنیاں	2: پر ہاشم اسماں جیہاں نوں
3: مدت حرص جہانے والا	3: اتے نال گلاں سبھ چھایا
4: ایسے یار ملن سہمی	4: جیہڑے روون دور گتیاں نوں
5: جیوندیاں دی وات نہ پچھدے	5: وچ پتا وخت پیاں نوں
6: جاں میں مُشک لیا ہر گل تھوں	6: مینوں مُشک گلاں تھوں آیا
7: ہاشم بے بنیادی والا	7: اتے بھیت چمن دا پایا
8: اوڑک باغ ہو یا پڑ وُردہ	8: میں دل وچ باغ لگایا
- 2- صحیح دے ساہمنے ”ص“ اتے غلط دے ساہمنے ”غ“ اُپر دائرہ ”O“ لا دیو۔

- i - ص - غ: لیکھ خراب نہ کراوے
 ii - ص - غ: کس دا جیو راج کرن دا
 iii - ص - غ: اوڑک باغ ہو یا پڑ وُردہ
 iv - ص - غ: خوش ہوو کیہ صبر نہ کر ہاشم
 v - ص - غ: کون قبول خرابی کردا
 vi - ص - غ: کتول یار گئے دل جانی

3- تھلے دتے لفظاں دے اُلٹ لکھو:-

- کتول، یار، روون، دور، گتیاں نوں، جیوندیاں دی، پچھدے، دکھ،
 ملن، اسماں، قبول کرنا، خرابی، خراب، خوش، صبر
 4- پیٹھاں لکھے محاوریاں نوں جملیاں وچ انج ورتو کہ ایہناں دے معنی واضح ہو جاوَن۔
 راج کرنا، بھیک منگنا، صبر کرنا، قبول کرنا، سول سہنا

استغفار (کافی)

چوریوں	یار یوں	استغفار	بخشم	شالا	رَبِّ	غفار
گندری	عادت	بھیڑے	فعلوں	توبہ	لکھ	وار
کر	کر	سخت	گناہ	پچھتایم	بخشن	ہار
پیر	پیغمبر	تیرے	بانے	توں	مالک	مختار
میں	بد عملے	تے	کر	رحمت	جس	ڈیئہ
تیڈا	شان	ہے	فضل	کرم	دا	میں
رات	قبر	دی	ڈیئہ	حشر	دا	سر
	میں	مسکین	فرید	ہاں	تیڈا	
تند	بن	کون	اتارم	پار		

مشق

- 1- ایس کافی وچ شاعر نے اللہ تعالیٰ دے حضور وچ اپنی عاجزی نوں کوں بیان کیتا اے؟
- 2- ”رات قبری دی ڈیئہ حشر دا“ ایس مصرعے تے اک چھوٹا جیہا مضمون لکھو۔
- 3- استغفار اک لفظ دے تن تن معنے دتے گئے نیں تسی اصل معنیاں والے لفظ دوا لے گول دائرہ لانا اے۔

استغفار: پچھ گچھ، توبہ کرنا، مننا
 شالا: پٹھے، چادر، رب کرے
 فعلوں: کم سببوں، فیل ہونا، بُرائی
 پچھتایم: پچھتاواں گا، پچھتایا سی، پچھتارہیاں
 بانے: بانہ پھرن والے، ساتھی، غلام
 مختار: مالک، پٹواری، مفت خور

حضرت یوسف علیہ السلام دا خواب

کہہ فرزند اکیہ گچھ ڈٹھو خواب کوہی آئی
 کیہ حالا دسیا تینوں جس نے ہوش گواہی
 یوسف کہندا سُفنا ڈٹھا درے گھلے آسانی
 چھن چھن نور زمیں تے ورہیا جگت ہویا نورانی
 اے بابا میں سورج ڈٹھا چند ستارے یاراں
 ایہہ سب مینوں سجدہ کر دے کر کر عجز ہزاراں
 سورج چندوں صورت میری روشن دُون سوائی
 میرے اگے اوہناں سبھاں دا قدر نہیں سی کائی
 پکڑ پیغمبر یوسف تائیں سینے نال لگاوے
 کرے پیار چُپے ہراکھیں رو رو کے فرماوے
 توں جاتو فرزند پیارے میرا قدر وڈیرا
 سورج چند کریندے سجدہ عالی رُتبہ میرا
 ایہہ سُفنا تعبیر اُچیری قدر ملے رحمانوں
 ماں اے چند ستارے بھائی سورج باپ بیانوں
 فرزند تُوں سرور ہوئیں اندر دوہاں جہاناں
 ماں پیو تے وچ بھائیاں تیریاں ہون وڈیریاں شانان

مشق

- 1- تھلے وٹے لفظاں دے جملے بناؤ:
 فرزند، دھرتی، سُفنا، تعبیر
- 2- حضرت یوسف علیہ السلام نے خواب وچ کیہ ویکھیا؟
- 3- حضرت یعقوب علیہ السلام نے خواب دی کیہ تعبیر بیان کیتی؟

غزل

کر رہیوں بالن اکٹھا تن بدن دے واسطے
مَر رہیا ایں رات دن جو کُوڑے دھن دے واسطے

مَرن پیچھوں ویکھ کے لاشے نوں سکتہ ہو گیا
جد بدیشی کپڑا آیا پھر کفن دے واسطے

کر گئے اوہ نام زندہ مُلک زندہ اپنا
ہو گئے قربان جو اپنے وطن دے واسطے

دوستو! آزادیاں دی پھر بہاراں ویکھنا!
ہون جتھے آپے راکھے چمن دے واسطے

سرفروشی دا ہے دعویٰ سہل اے کشتہ میاں
دل تے گردہ چاہیدا اے اس سخن دے واسطے

مشق

- 1- غزل دے تریجے شعر دا مطلب لکھو۔
- 2- پہلے دو شعراں وچ شاعر نے بدن، دھن، کفن دے الفاظ قافیے دے طور تے ورتے نیں۔ دوجے شعراں وچ کیہڑے الفاظ قافیے دے طور تے استعمال ہوئے نیں۔
- 3- ”دل تے گردہ چاہیدا اے“ ایس توں شاعر دی کیہ مراد اے؟
- 4- شاعر دے نیڑے مُلک داناں کس طراں زندہ کیتا جاسکدا اے؟

غزل

یار مینوں وی خوشی دا مُونہہ وکھا تھوڑا جیہا
میری حالت زار اُتے مُسکرا تھوڑا جیہا
موت دا تے زندگی دا آگیا اوہنوں سواد
جیہنے چکھیا عشق تیرے دا مزا تھوڑا جیہا
میری غم دی رات، میرا عید دا دن ہو گیا
کیتا تیری یاد نے جد آسرا تھوڑا جیہا
مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا
فضل چھڈ دے ویلے نوں تے سون ہمسایاں نوں دے
رات مک چلی اے ویلا رہ گیا تھوڑا جیہا

مشق

- 1- پیٹھ دے لفظاں دے اُلٹ معنیاں والے لفظ لکھو۔
خوشی، موت، تھوڑا، غم، رات
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد بناؤ:
رات، عید، یاد، درد منداں، ہمسایاں
- 3- تھلے دتے گئے شعر دی تشریح کرو:
مولا جیہڑا درد ہوندائے درد منداں دا علاج
مینوں وی اوہ درد ہو جائے عطا تھوڑا جیہا

غزل

جنہاں دا وی اُدم اُچرا رہوے گا
اوہناں دا اُچائیں بسیرا رہوے گا
ہنیرے وچوں اُنت جھٹے گا چانن
ہنیرا کدوں تک ہنیرا رہوے گا
سویرا جے اک وار ہُن ہو گیا تے
مُر استھتھ سدا ای سویرا رہوے گا
بڑے سٹکھ دا گیڑ ہے آؤن والا
دلوں دُور دُکھاں دا گھیرا رہوے گا
زمانے تے اُکا نہ وِستیں زمانہ
کسے دا رہیا اے نہ تیرا رہوے گا
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہیا اے
نہ کدھرے سدا ای ہنیرا رہوے گا
کری چل اُدم کری چل ناصر
کہ اُدم تھیں جینا اُچرا رہوے گا

مشق

- 1- حکیم شیر محمد ناصر دی ایس غزل وچ کیہڑے کیہڑے لفظ قافیے دے طور تے ورتے گئے نیں؟
- 2- ایس غزل وچ حکیم ہوراں اُدم دالفظ کیہڑے کیہڑے شعراں وچ استعمال کیتا اے۔
- 3- لفظ اُدم دا کیہ مطلب اے؟
- 4- غزل دے دو جے شعر دی مختصر تشریح کرو۔

عید

مسجد دے مینار دے نیڑے دتی چن وکھالی
 آئی عید مبارک پہنچی گھڑی نصیبیاں والی
 ورہے دناں دا دن مبارک خوشیاں لیکے آیا
 کھانا دانا لپدا لتا سب لوکاں منگوا یا
 فجرے مویں حماموں نہاتا نالے شیو کرائی
 سیٹ کرا کے والاں اتے ہیر کریم لوائی
 نویں منگائی ہوئی جیتی مڑ پالش کروائی
 پنج ہزاری ٹوپی سرتے ٹیڈھی کر کے پائی
 چھان نوں میں تاؤ چڑھا کے وڈا شیشہ ڈٹھا
 عید پڑھن لئی کار کڈھائی مونہہ نوں کر کے مٹھا
 عید پڑھی تے فارغ ہو کے سدھا گھر نوں آیا
 رکھیا ہویا کچا راشن اندروں باہر کڈھایا
 سیویاں دے وچ آٹے پا کے دڈھ دے وچ پکائیاں
 باستی دے زردے اندر چھل کے گریاں پائیاں
 پنڈوں مرغ منگائے ہوئے گھیو دے وچ تلائے
 آپ خمیرچ گھیو پوا کے تھنڈے نان لوائے
 جنیں، مٹریں، انگلیں، ساکیں، آہنڈ گواہنڈ گھلائے
 درتے آئے ہوئے سواں خالی نہیں پرتائے
 ڈائینگ ٹیبل اتے دھر کے آپ دی کھادا پیتا
 مار ڈکار الحمد پڑھ کے شکر خدا دا کیتا
 اپنے چر نوں باہر کسے نے گنڈا آکھڑکایا
 اترن لگا پوڑی توں میں رڈھدا تھلے آیا

گھٹی اکھ تے اگے وانگر گھٹی وچ ساں کلا
سُنے ای سُنے دے وچ مینوں عید کرائی اللہ

مشق

- 1- شاعر نے عید پڑھن دی تیاری کوں کیلٹی۔ اک پیرا گراف وچ لکھو۔
- 2- عید پڑھن توں بعد شاعر نے کیہ کیہ کھا دا؟ ساریاں چیزاں دے نال لکھو۔
- 3- شاعر دی اکھ کوں گھٹی؟ دو جملیاں وچ بیان کرو۔
- 4- اکھ گھٹن مگروں شاعر نے کیہ ویکھیا؟
- 5- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وچ استعمال کرو۔
چن، پتھی، لیدالٹا، فجرے مویں، ہیئر کریم، ڈٹھا،
خمیر، تھندے، متریں، ساک

غزل

مُونہوں بھانویں گل نہ نکلے، ہوٹھ پھڑک کے رہ جاندهے نیں
انج وی اپنے دل دیاں گلاں، کہنے والے کہہ جاندهے نیں

لہو دھریائے راہواں اُتے، اوہ مسافر ساتھی میرے
کنڈے دی ایک چو بھتے جیہڑے چھالے وانگوں بہہ جاندهے نیں

بھلدے بھلدے بھل جاندهے نیں، فریاداں دی عادت پنچھی
سہندے سہندے ادڑک لوکی ہر سختی نوں سہہ جاندهے نیں

توں چھوایاں دے دستے جانچیں، میں ڈالاں دی خیر مناواں
تھکے ہوئے لوک جہاں دی چھاویں آکے بہہ جاندهے نیں

مشق

- 1- کنڈے تے کنڈھے نوں وکھو وکھ جملیاں وچ انج ورتو پئی فرق واضح ہو جاوے۔
- 2- ترجمے شعر دی تشریح کرو۔

امن

رنگ رنگیلے چرخے گھوکھن، تھان تھان گھگی بولے
جندڑی پیلاں پاندی جاوے پھٹ پُرانے مولے

اُچیاں لمیاں بانکیاں نارائ، گیت خوشی دے گاؤں
پھلاں وانگوں کھڑ کھڑ ہسن، ہسن تے شراموں

ساویاں پیلیاں چُنیاں لے کئے فصلاں وہٹیاں بنیاں
پیری پیری بُور لَشکدا جیوں ہیرے دیاں کنیاں

تہاں تہاں پَن دا چانن، گجھیاں گجھیاں گلاں
مُٹھڑے مُٹھڑے بول پیار دے جیوں راوی دیاں چھلاں

کدھرے لکن مٹی کھیڈن، کدھرے کوڈی تپے
کدھرے کوئی ہیر سناوے کدھرے کوئی ٹپے

دارے دارے بڈھے نڈھے، رل رل مل مل بہندے
اک دو بے دے دل دی سُدے اک دو بے نوں کہندے

بُتّر چارن فصلاں وڈھن، گاواں مجھاں چوون
رات پوے تے تھکے ٹُٹے مٹھی نیندر سوون

دُور دلدر جگ دے ہوون، دُور بلائیں نسن
امن دے مٹھے سائے پٹھاں، جگ جگ لوکی وسن

مشق

بیٹھلیاں محاوریاں تے ترکیباں نوں اپنے فقریاں وچ انج ورتو پئی ایہناں دے معنی واضح ہو جاوے:

1- پیلاں پانا

..... پرانے پھٹ مولنا

..... لکن میٹی

..... کھیدناں

..... خوشی دے گیت گاؤنا

..... اک دوجے دے دل دی سُننا

..... دلدر دُور ہونا

..... بدھے بندھے

..... ابتر چارنا

..... تھکے مُئے

..... گجھیاں گلاں

2- ایس نظم وچ پنجاب دی وسوں دے کجھ خاص انگ بیانے گئے نیں ترتیب نال ایہناں نوں گنواؤ۔

میں خیراں منگاں دیس دیاں

میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں
 اتھے کوئی کلی گملاوے نہ
 کسے رُکھ نوں دُھپ سُکاوے نہ
 اتھے پت جھڑ جھاتی پاوے نہ
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے بھیناں دے سر کجے رہن
 اتھے مانواں دے دل رَجے رہن
 بھائیاں دے رشتے بچھے رہن
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 اتھے فجراں آؤن چمک دیاں
 اتھے شرماں آؤن مہک دیاں
 مُرد جاوَن راتاں سہک دیاں
 میں خیراں منگاں دیس دیاں
 ربا شرماں رکھیں ایس دیاں

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
 خیراں، شرماں، بھیناں، مانواں، بھائیاں، فجراں، شرماں، راتاں
- 2- دتے گئے محاوریاں نوں جملیاں وچ ورتو:
 خیراں منگنا، جھاتی پانا، ٹُر جانا
- 3- ایس نظم وچ دیس پیا دے حوالے نال جو کجھ بیان کیتا گیا اے اوہنوں دس فقریاں وچ بیان کرو۔

شہید دی ماں

بھاگاں والیے ماںیں شہید دیئے صبر شکر دی کوئی اقلیم ایں توں
پر بت اُچیاں سچیاں عظمتاں دا، کوں دساں میں کتنی عظیم ایں توں

تیرے دل دے ڈوہنگ نوں دیکھ کے تے میرے فن دا کالج کمبیا اے
میری سوچ نے توت دی چھمک وانگوں، انگ انگ وجود دا جھمبیا اے
سوچاں دھڑکیاں نیں ذہن تھڑکیا اے، دل سو، جھ سمندریں ہمبیا اے
کتنوں حوصلہ لوں تے رنج دساں، لہو رنگیا کیہڑا شاہکار ایں توں
سچے رب رسول دے بعد ماںیں، میرے دیں دی گل مختار ایں توں

کسے فلک دا فلک وی جان دا نہیں بن دے زخم نیں کوں بہار ماںیں
تیرے پیراں دی جنت وی جان دی نہیں، تیری گود دے زخم دی سار ماںیں
جے کچھ جانے تے کر بل دی ریت جانے یا مُرد جان دا رب غفار ماںیں
پاکے نویں نکیل تاریخ نوں توں، میری قوم دے ہتھ مہار دتی
سہرا فتح دا دیں نوں بٹھنے لئی، سدھر لال دے سہرے دی وار دتی

جتنے ظلم دی ککھ یزید جئے، اوتھے امن دی روشن دلیل ایں توں
ہڑھ موت دے جنہوں نہ ڈھاسکُن، اوس عزم دی سخت فسیل ایں توں
جینے فتح دے آن الہام ونڈے، لتھاعرش تھیں کوئی جبریل ایں توں
جینے حشر دے بعد وی چمکنا ایں ماںیں، توں ایں اوس خورشید دی ماں
میرے دیں دی مٹی سلکھنی ایں، جینے تیرے جیہی جی شہید دی ماں

مشق

- 1- نظم ”شہید دی ماں“ د امرکزی خیال بیان کرو۔
- 2- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو:
اقلیم، پریت، چھمک، توت، شاہکار، ریت، مہار،
ہڈھ، فصیل، سُلکھنی

غزل

گنڈے بیج کے تُوں پھلاں دے اُگن دی اُمید نہ رکھ
جو کُجھ جندڑی دے پیالے وِچ آپ نچوڑیا ای آپے چکھ!
اکھیاں دی جُپوری کیہ کُجھ نظروں اولھے رکھدی اے
امبر اُتے نہ اک سورج نہ اک چن نہ تارے لکھ
ویلے کولوں پچھے رہنا جے تینوں منظور نہیں
بند کریں نہ کن کدے وی گھلی رکھیں اپنی اکھ!
مینوں تخت دا رُعب نہ دے تُوں لو بھ نہ دے توں محلاں دا
میتھوں کدے دی ہو نہیں سکدی سچ دی بندیا جھوٹھ دی پکھ!
اندر دی اکھ کھول کے عارف، ویکھ اُچ نچ زمانے دی
سدا نہ پربت بھارے ہوندے، سدا نہ ہولے ہوندے لکھ

مشق

- 1- جے کوئی بندہ ویلے دے نال چلنا چاہندا اے تے اوس نوں کیہ کرنا چاہیدا اے؟ ایس غزل دے حوالے نال لکھو۔
- 2- سچ تے جھوٹھ اک دو جے دے اُلٹ لفظ نیں ایس طراں دے کُجھ ہور لفظ ایس غزل وِچوں لہجے کے لکھو۔
- 3- بندہ جو کُجھ بیچ دا اے اوہو دُھدا اے ایس گل نوں شاعر نے اک شعر وِچ بیان کیتا اے اوہ شعر لکھو۔

غزل

بدَل اُڈے تے گُم آسان دِسیا
 پانی اُترے تے اپنا مکان دِسیا
 اوتھوں اگے فراق دیاں منزلاں سَن
 جتھے پہنچ کے اوہدا نشان دِسیا
 اوہدے سائبے ایہہ جگ ویران دِسیا
 اوہناں اکھاں چ ایسا جہان دِسیا
 ساڈے حال دی خبر اوہ رکھدا سی
 ساری عمر جیہڑا انجان دِسیا
 کم اوہو منیر سی مشکلاں دا
 جیہڑا شروع چ بوہتا آسان دِسیا

مشق

- 1- غزل دا پہلا شعر مطلع ہوندا اے جیہدے وچ ردیف قافیہ ہوندا اے۔
 ایس غزل دے مطلع وچ آسان تے مکان قافیے نیں۔
 غزل دے دو جے شعراں وچ کیہڑے کیہڑے قافیے استعمال ہوئے نیں؟
- 2- غزل دے چوتھے شعر دی تشریح کرو۔

دیس پیار

جیہڑا دریا میرے دیس دیاں حدّاں وِچ وگدا اے
اوہدا پانی میری جیہڑا نُون شہتوں مٹھا لگدا اے

اوہدی نئی جیہڑی لو اُتوں لکھاں سُورج وار دیاں
میرے گھر وِچ لو وِٹن لئی جیہڑا دیوا جگدا اے

ایہدے عیب تے ایہدیاں صفتاں گننے میریاں سدھراں دے
ایہہ چنگا اے یاں بھیرا اے شملہ میری پگدا اے

پُھل تے سبزہ، رُکھ تے بُٹے، سوے دریا نہراں وی
ایس دھرتی دا چچا چچا جنت ورگا لگدا اے

اوہدے چوں خُشبو آؤندی اے پیار خلوص محبت دی
نُرم ہوا دا جیہڑا بُکھا ایس دھرتی تے وگدا اے

ایہدے پاروں رُب تچے دے بوہتا نیڑے ہویا واں
رُب شہ رگ توں نیڑے وسدا ایہہ تے لہو شہ رگ دا اے

ایہدی مہکاں والی مٹی سُرمہ میریاں اکھیاں دا
ایہدا تاریاں بھریا امبر میرے دل نُون ٹھگدا اے

میرا چہرہ، میرا راکھا، میری عزت، میرا ناں
ایہہ دھرتی دا ٹوٹا خورے میرا کیہ کُجھ لگدا اے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو۔
حدّاں، لکھاں، صفتاں، سدھراں، سوے، مہکاں،
اکھیاں، عزّت، گہنے، بوٹے، نہراں
جمع بنا کے لکھو۔
- 2- جیبھ، دیوا، چنگا، بھیڑا، شملہ، پگ، خوشبو، بُبھا، راکھا
نظم د امرکزی خیال اپنے لفظاں راہیں بیان کرو۔

اک طالب علم دی دُعا

پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 سُن لے دُعا، سُن لے دُعا
 خوشیاں کھیڈن نت اس گھر وِچ
 اس دی اک اک راہ گُزر وِچ
 اپنے کرم دے پھل وسا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 نفرت سینیاں وِچوں دھوکے
 اک لڑی وِچ سبھ نوں پُر وِچ
 مہکیا ہو یا ہار بنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 مولا سارے سر نوں جھکائے
 علم دا چائن منگن آئے
 ساڈیاں راہواں نوں رُشنا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا
 علم دے شہر دا صدقہ مولا
 بے علمی دا ملے رولا
 کر سبھناں نوں علم عطا
 پیارے نبیؐ دے سچے خدا

مشق

- 1- ایس نظم نوں زبانی یاد کرو۔
- 2- ایس نظم وِچ وطن تے علم لئی جیہڑیاں دُعاواں کیتاں گئیاں نیں اوہناں نوں اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

وطن آہلنا رہے سلامت

سونا رُپا، زمی وطن دی، میرا مان تران
واہی نیچی جھنمر پاؤندی، گبھرو ڈھولے گان

بت تُوں باہر نہ کاج سہیڑو، اوپر راہ نہ جاؤ
بے علماں دے ننگے پنڈے، علم دا باناں پاؤ

خُلق اخلاق سماج دی ورتوں، تھان تھان وٹدا جا
آل دوال ہنیرے دے وچ، ایہہ ریشاں ورتا

پیار، محبت جگ دی سو بھا، جیون دا دستور
محنت اک اک گھردا چانن، محنت رب دا نور

آہلنے دے وچ امن ہمیش، باہر جھٹکھو، جھنڈ
وطن آہلنا رہے سلامت، رہن سلامت کھنڈ

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے اُلٹ لکھو۔
زمی، محبت، چانن، محنت، امن
- 2- لفظاں دی جمع بناؤ۔
وطن، بانا، ہنیرا، رشم، آہلنا
- 3- ایس نظم وچ وطن نوں کاہرے نال تشبیہ دتی گئی اے؟

کیڑے پائے جاواں

جیڑے ویلے گھنٹی میرے
 دی دروازے گھڑکی
 اوسے وقت آرام والی
 گھڑی دھڑا دھڑ دھڑکی
 اُتو رتی فون میرے دی
 نبض اچانک پھڑکی
 اُبھڑا ہے ٹی وی دے ویج
 ڈسکو دی اگ بھڑکی
 سر توں فیر جہاز اک لنگھیا
 دل دی کوٹھی دھڑکی
 اچن چیت اک ہارن گبیا
 ہور اک بجلی کرڑکی
 انج بریک کرپچی کوئی
 ریت رگاں ویج رڑکی
 گھر دے اندر شور شرابا
 رولا سڑکو سڑکی

لوکاں مینوں گھیر لیا، میں کیڑے پائے جاواں
 انور ایس سے دے ہتھوں گتیاں نوں ہتھ لاواں

مشق

- 1- شاعر دے پُر سکون ماحول وِچ کس کس شے نے شور شرابہ پیدا کیتا؟
- 2- ایہناں لفظاں نوں جملیاں وِچ استعمال کرو۔
اُتورتی، ابھڑوا ہے، کوٹھی، اچن چیت، گوکاں، کٹاں نوں ہتھ لانا، کرپچی
- 3- ایس نظم د امریزی خیال لکھو۔

سکھ سنیہڑا

رَب رُسل دا نام پُکارو

کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

میرے دیس دیو وسکیو

میرے سجنو اتے رفیقو

رَب دیو بند دیو جگ دیو میتو

ویر نوں چھڈو پیار الیکو

چکڑ وچ نہ روڑے مارو

کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

رل مل کے اک تھیں بہہ جاؤ

وانگ بھراواں جپھیاں پاؤ

کتے نہ تیلی لوتی لاؤ

گھمرا پاؤ ڈھولے گاؤ

پیار دے سوہنے محل اسارو

کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

کے دی ویر نہ پگ اچھالو

تھیں تھیں ساٹھ دے دیوے بالو

حکمت نال فولاد نوں ڈھالو

دُجیاں دے لئی جفر وی جالو

دُبدیاں تائیں پار اُتارو

کے نوں دُکھ نہ دیو یارو

مشق

1- تھلے دتے مصرعیاں دا اُسان پنجابی وِچ مطلب لکھو۔

1- وِریں چھڈ وِپارا لیکو

2- کتے نہ تیلی لوتی لاؤ

3- چکڑ وِچ نہ روڑے مارو

4- دُبدیاں تائیں پار اُتارو

2- ایس نظم دا مرکزی خیال اپنے لفظاں وِچ بیان کرو۔

3- ”چکڑ وِچ روڑے مارن“ توں کیہ مُراد اے؟

غزل

ہے لاکے توڑ نبھاؤں دی فکر ساہ توڑیں
 میں آپ پہنچ گیاں رُکے قتل گاہ توڑیں
 اے اپنی آس اُمیدیں دا حشر ڈیکھے اج
 میں دل کوں گھیل کے گھن آیاں تیڈی راہ توڑیں
 کئی صدیں دی مسافت ہے، کیوں طے تھیں؟
 میڈے وجود توں گھن کے تیڈی نگاہ توڑیں
 میں اپنے مونھوں تیکوں چاہے وفا آکھاں
 نہ جیواں شالا دُعا منگاں ایں گناہ توڑیں
 اے دُور او ہے جو اوکوں حساب دان آکھو
 نہ آوے جیکوں گٹھری وی ٹھیک ڈاہ توڑیں
 قدم قدم تیں شہنشاہیں دے تاج رُلدے پین
 اتھاہوں گھن کے محبت دی بارگاہ توڑیں
 میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہتھ ہے وَجھنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

مشق

1- ایہناں لفظاں دے معنی لکھو تے جملے بناؤ۔

قتل گاہ، حشر، گھیل، شالا، ہتھ، وَجھنا

2- ایس شعر دی تشریح لکھو۔

میں اپنے ہتھ دے لکیریں کوں کیا کراں اقبال
 ہتھ ہے وَجھنا فقیریں دا بادشاہ توڑیں

زراعتی گیت

سوہنی ہل تے پنجالی، کیڈا سوہنا لگے ہالی
 سیاں لاؤندا تے دل بھر ماؤندا
 اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 ایہہ تے بیچدا اے پیلیاں تے بتیاں توں
 رنگ لاؤندا اے ویٹھریاں تے چچیاں توں
 سارا دیس ایہدے گن پیا گاؤندا
 اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 ایہنے کنکاں دے ڈھیر آج لائے نیں
 ودھ مُنجیاں دے متے وی پکائے نیں
 سوہنا مختاں دی جوت اے جگاؤندا
 اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی
 نویں ڈھنگ نویں سندراں توں جان دا
 نالے فصلاں دے روگاں توں پچھان دا
 ایہہ تے ویلے نال پیر اے رلاؤندا
 اُٹھ تڑکے زمیناں ول جاؤندا
 سوہنی ہل تے پنجالی
 کیڈا سوہنا لگے ہالی

مشق

- 1- ایہ گیت زبانی یاد کرو تے سارے جماعتی رُل کے گاؤ۔
- 2- واحد دے جمع تے جمع دے واحد لکھو۔
ہل، سوہنا، زمیناں، پِیلیاں، بٹیاں، ویہڑیاں،
چُنیاں، کنک، محنت، مچّی
- 3- تھلے دتے لفظاں دیاں اوازاں والے لفظ لکھو۔
سوہنی، کڈا، ہالی، اٹھ، ول، پِیلیاں، رنگ،
لاؤندا، بنیاں، ڈھیر
- 4- تیجے بندہ مفہوم اپنی زبان وچ لکھو۔

غزل

ربا گھلائیں موسم ساوے گھرو گھری
خُشبو کھلار دی وا جاوے گھرو گھری

☆

ہر ویٹریوں مکاوے ویلا کدورتاں
بُوٹے محبتاں دے لاوے گھرو گھری

☆

دُکھ استکی خزاں وانگروں پرائہم رہوے
آوے بہار ہُن جد آوے گھرو گھری

☆

خوشیاں سچیاں دی فیر بھاگوان رُت
ایس شہر آن ڈیرے لاوے گھرو گھری

☆

اکرام ہُن ہنیرا لنگھے نہ ایدھروں
چانن ہمیش پھیرے پاوے گھرو گھری

☆

مشق

1- ایہناں لفظاں دے اُلٹ لفظ لکھو:-

خُشبو، ساوے، خزاں، کدورتاں، ہنیرا

2- تیجے شعروچ شاعر نے جس گل دی تمنا کیتی اے اوس نوں اپنے لفظاں وچ لکھو۔

غزل

گھٹ نیں اوہ پالن والے ہوندے نیں
پر بوہتے رُکھ پالن والے ہوندے نیں

اوہتھے ڈُگن وِچ دی لذتِ مِلدی اے
جتھے کول سنبھالن والے ہوندے نیں

نہیں جوابِ ضروری ہوندا ہر اک دا
کچھ سوال تے ٹالن والے ہوندے نیں

اوہناں دے نال سانجھاں مگدیاں جاندیاں نیں
جیہڑے دُکھڑے جالن والے ہوندے نیں

جنھاں دے وِچ رُکے روانی پانی دی
کھال اچے اوہ کھالن والے ہوندے نیں

وقت قبول کرے نہ احقر جنھاں نوں
اوہ سکتے مُرد ڈھالن والے ہوندے نیں

مشق

- 1- ایس غزل وِچ مطلع کیہڑا اے؟
- 2- ایس غزل وِچ ”والے ہوندے نیں“ بار بار استعمال ہو یا اے۔ شاعری وِچ ایہہ نوں کیہ آکھیا جاند اے؟
- 3- مقطع کس نوں آکھدے نیں؟ ایس غزل دا مقطع لکھو۔
- 4- غزل دے چوتھے شعر دا مفہوم بیان کرو۔

بکرا منڈی

منہا: بکرا کہ بکری کہ بھیڑوآں نوں پھڑاں جی

حکم کرو! کدھروں دی واڑے وچ وڑاں جی

ایہہ ویکھو دانہ اک ”اے ون“ مال چوں

ملکوال بولدا جے ایہدے وال وال چوں

ڈیڑھ من پکا ایہدا گوشت بھانویں تول لُو

ایہدے نال بھانویں انگریزی وچ بول لُو

ملک صاحب: گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولنائیں

ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دندان نال کھولنائیں

سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں

ٹول ٹیکس سنے مینوں کتنے وچ پینا ایں

منہا: پے جائے گا آپ نوں ایہہ پندراں ہزار دا

دانہ صاف ستھرا جے جھوٹ نہیں میں ماردا

ملک صاحب: پندراں ہزار وچ تے کار آجاندی اے

فون لگ جاندا اے بہار آجاندی اے

منہا: ہولی بولو ملک صاحب! جھٹ نہ گزارے گا

سُن لیا بکرے تے ڈھڈھ کڈھ مارے گا

تسین کچھ اگے وڈھو میں چکھے ہٹناں

مُل والی رستی نوں میں ہور ذرا وٹناں

پندراں ہزار چوں روپیہ گھٹ کر لُو

مک گئی جے ہُن بس فٹو فٹ کر لُو

ملک صاحب: چُپ اوئے گتھاں نال قد پیا مننائیں
اڈے جاندے پنچھی دے پَر پیا گننائیں
گلاں نیں توں صبح دیاں کتیاں تراشیاں
ساڈے جیے شریفاں نال کریں بدماشیاں

ملک صاحب! تئیں کیہڑے پاسیوں شریف او
اسیں بدماش آں تے تئیں ساڈے چیف او
گل سُنو بُرا نہ منانا میری بات دا
تچی تچی دتاں آج دن اے جمعرات دا
ہُن تئیں بکرے دا بھُل جاؤ رستہ
کم کرو ایس توں وی سستا تے ختہ
منڈی وپوں نکل کے تے شہر وچ وڑ کے
لئی جاؤ رستے چوں کُکڑ اک پھڑ کے

مشق

- 1- تھلے دتے لفظاں دے واحد لکھو:
بھیدُ وَاں، گلاں، گنڈھاں، دنداں، گتھاں
- 2- محاوریاں دا مطلب لکھو۔
ہتھاں نال گنڈھاں چاڑھ کے دنداں نال کھولنا
اڈے پنچھی دے پَر گتتا، گلاں تراشنا
- 3- ایس مکالمے دا مفہوم اپنے لفظاں وچ لکھو۔

ملک صاحب:

گلاں دی مشینیں ایں تے کاں کاں بولنائیں
ہتھیں گنڈھاں چاڑھ کے تے دنداں نال کھولنائیں
سدھی ساویں گل کر ایہدا کیہ لینا ایں
ٹول ٹیکس سنے مینوں کتے وچ پینا ایں

فرہنگ

آ		ب	
آب حیات	سدا دی حیاتی دین والا پانی	اُلی لہہ جانا	کائی لٹھ جانا
آساشاں	سہولتاں	اُلکیو	نقش بناؤ
آلودہ	لہڑ یا ہویا	امبر	اسمان
اڈیک	انتظار	اُمت	قوم
آہرے لگنا	کسے کم کار وِچ رُجھناں	انت	اخیر
آہنڈ گواہنڈ	پڑوسی	انج	ایس طراں
اُپڑنا	پہنچنا	انگ	رشتہ دار
اییل	درخواست	انصار	مقامی لوگ
اتھرو	آنسو	اوڑک	آخر کار
اِجڑ	بکریاں دا گلہ	اونتری	بے اولاد، دعا باز
اِج	وِج	آہنا	گھوٹسلہ
اچھ	خاص	ایا نے	بچے
اُچیری	اُچی	بارڈر	سُرحد
اختا ہوکے	تنگ ہوکے	بارے	بار بار، متعلق
اُدم	حوصلہ	باکی نار	الہڑ ٹیار
اُساری	تعمیر	بانے	لباس
استقامت	پکیائی	بانے	غلام
اطاعت	فرمانبرداری	بھانے	پسند آنے
اک مُٹھ ہونا	اکٹھیاں ہونا	بھاگوان	خوش قسمت
اکلا پا	تنہائی	بھاہ	اگ
اگر کچھڑ	اگے کچھ	بھاٹھڑ	الاؤ
اگیان	لا علم، جاہل	بھاگاں بھری	خوش قسمت
اقلیم	سلطنت، ملک	بھنڈار	ذخیرہ، ڈھیر

بھوں گیا	گھم گیا، چکرا گیا	پھنسی دا پتر	پھنسی
بھورا	ذرا، تھوڑا	پلایا ہویا، مغرور	پھلایا ہویا
بھوئیں	زمین	زخمی	بھٹ
بٹ بٹ	حیرانی نال	ٹی بھٹی	پھنچر
برادری	رشتہ دار	ترپ	پھرک
برگزیدہ	چُنیا ہویا	پچھتاویں گا	پچھوتا سیس
بدیشی	غیر ملکی	ت	
بشر	بندہ	تاہنگ	انتظار
بلا	مصیبت	ترکے	سویرے
بُھا	ہوادا جھوٹکا	تڑنا	آکرنا
بولی مارنا	طعنہ دینا	ترکی تازی	اعلیٰ نسل دے گھوڑے
بیا	دو جا	تصوف	روحانی علم
بیلی	دوست	تصوّر	خیال
بیعت	تھ اُتے تھ رکھ کے وعدہ کرنا	تقویٰ	پرہیزگاری، خدا دا خوف
	پ	تلقین	ہدایت
پڑائے	سکے	تمیز	فرق
پت جھڑ	خزاں	توکل	بھروسہ
پُجّا	اپڑیا	توقیر	عزت، وقار
پر بت	پہاڑ	تھکیواں	تھکاوٹ
پسارا	کھلارا	تھمدے	روغنی
پُشناں	نسلاں	ٹ	
پنڈا	جسم، جُشہ	ٹچکر	مذاق، طنز
پنگرنا	پھٹنا	ٹوہراں	شاناں
پیج ہزاری	قیمتی، اک عہدہ	ٹھلھ نہ سکيا	سہہ نہ سکيا
پکھ	ملاوٹ، طرف	ٹ	
پیشانی	مٹھا	ثقافت	ریتاں، رسماں، رواج

چوکی	--- زیادہ	ثناء	--- تعریف
چہلاں	--- مسخریاں، شرارتاں	ج	
چیجاں	--- چیزاں	جا	--- جگہ، تھاں
چھڑاں	--- لہراں	جائے	--- جا کے
چھمک	--- نرم سوئی	جاں نثار	--- جان قربان کرن والا
چھوپے پانا	--- چرخہ کتنا	جلدا	--- بلدا
چھوٹیاں	--- تلواراں	جگراتا	--- رات داجا گنا
چھوین پشت	--- چھوین نسل	جندڑی	--- زندگی
ح-خ		جوکر	--- مسخرہ
حالت زار	--- بھیڑی حالت	جون	--- شکل، قسم
حرص	--- لالچ	جھانجھیر دے	--- جھگڑے
حمد	--- اللہ دی تعریف	جھبڈے	--- چھیتی
خانوادہ	--- خاندان	جھڑی لگنا	--- مسلسل بارش ہونا
خطاب	--- عزت والا ناں	جھلکارا	--- درشن
خفیہ	--- لگیا ہویا	جھنبنا	--- مارنا
خورشید	--- سورج	جھنڈ	--- بچے دے وال
خورے	--- شاید	چ	
خیانت	--- بے ایمانی	چا	--- خوشی
د		چارا	--- علاج
دستگیر	--- ہتھ وٹان والا	چاہت	--- محبت
دلا سہ	--- تسلی	چاہیوان	--- چاہن والا، خواہش مند
دلدر	--- دکھ	چپے چپے تے	--- تھاں تھاں تے
دلیر	--- دہلیز	چتارن	--- ورد کرنا
دھوڑ	--- مٹی گھٹا	چٹ کپڑیے	--- سفید پوش
دھن	--- دولت	چرخ	--- اسمان
دھرم	--- مذہب	چنتا	--- فکر

دھریائے	پیا سے	مرفروش	جان باز، جان قربان کرن والا
دھرتی	زمین	سردار	آقا
دھیا	اے بیٹی	سدا	بلاوا
ڈ		سدھراں	خواہشاں
ڈگوری	سوٹی	سُفنا	خواب
ڈوہنگائی	گہرائی	سکھنا	خالی، کلا
ڈیہنہ	دن	سے	ویلے
ر		سنگ	ساتھ
راکھی	حفاظت	سنتی	ساتھی
رُت	موسم	سنگھ	گلا، حلق
رُپا	چاندی	سنسار	دُنیا
رشناں	کرناں	سُنہیا	پیغام
رُشنا	چمکا	سوانی	زیادہ
رُکھاں	درختاں	سو بھا	خوبصورتی
رمز	اشارہ	سوکھ	سُکھ
رولا	شور	سُول	درد، تکلیف
ریت	رسم	سولی	پھانسی
رُجھ گیا	مصرف ہو گیا	سُو ہے	لال، سُرخ
ز		سہج	اسان، آہستہ
زمی	زمین	سہل	آہستہ، اسان
زُہد	عبادت	سیانا	عقل مند
س		سیہان	پہچان
سانگے	واسطے	ش	
سا کا چاری	رشتہ داری	شالا	اللہ کرے
سا کنیاں	رشتہ دار عورتاں	شباب	جوانی
ساوے	ہرے	شرک	کفر

ک	شرماکل	شرمیلہ
کارکن	شریکا	برادری
کم کرن والا	شعور	سمجھ، عقل
کتا بچہ	شفاعت	سفارش
کتلی کتاب	شملہ	طُرہ
کجنا	شوہ	خاوند، مالک
کال	ص۔ض	
کاگلڑی	صباح	سور
کرتب دکھانا	صبون	صابن
کرتب دکھانا	صندلی	کلیٹھی دی قسم
کھلی	صوم	روزہ
کنگال	ضبط	روکنا
کڑے	ع۔غ	
کوسنگ	عالم	حالت
کوکاں	عاصیا	اے گنہگار
کھنڈ	عجز	عاجزی
کھنڈن	عدل	انصاف
کھنہ	عرفان	پہچان
کھنڈور	عزم	حوصلہ، ارادہ
کھیہ	عظمت	وڈیائی
ککھ نہ رہنا	غفار	بخشن والا
کچھ نہ رہنا	غم گسار	غم ونڈن والا
کلچر	ف	
ق	فراق	وچھوڑا
قلب	فصیل	دیوار
قیادت	فیض	برکت
گ		
گجھرو		
گرہتی		
گیٹر		

گورستان	قبرستان	پنڈا، سفر	مسافت
گھٹنا	ڈالنا	پہچان	معرفت
گراں	پنڈ	حقدار	مستحق
گھسمیلا	میلے رنگ دا	ماسی دا پتر	مسیر
گھیل کے	کھچ کے	مشعل	مشال
ل		ہٹا کٹا، بد معاش	مٹھنڈا
لچھن	طور طریقے	دلکش	من موہنا
لکھاں	تحریر کراں	میلے	مولے
لکھر	لکارنا	میں وی	موس
لو بھ	لاچ	خوشبو	مُشک
لو	چانن	مٹھا	مٹھڑا
لیٹا اتّا	کپڑے	جیہدی عبادت کیستی جاوے	معبود
لیکھ	قسمت	مشہور	معروف
م		دل	من
مان تران	فخر	مطالبہ	منگ
مانک	موتی منکے	وکیل کرن والا	مُوکَل
مانگ	والاں وچ چیر	ہجرت کرن والا	مہاجر
مبلغ	تبلیغ کرن والا	واگ، اُونٹ دی تکیل	مہار
محکم	پکی	ن	
مٹھی	مقرر	ٹنڈاراں	ناراں
متا پکانا	فیصلہ کرنا	ہمیش	نت
متر	دوست	محافظ	نگہدار
متیں	عقل دیاں گلاں	وچارا	نمانا
مڈھلی	بنیادی	منڈے	نڈھے
مڑ	فیر، دوبارہ	ہلکی	نِھکی
مساوات	برابری	تھک ہار جانا	نکھٹ

نوٹکا	--- انوکھا	وساہ	--- بھروسہ
و		ولا کے	--- مڑ کے
واڑ	--- کنڈیاں دی واڑ یا احاطہ	وسنیک	--- وسن والے
واویلے	--- رونا دھونا	وسوں	--- رہن سہن
واہی وان	--- کسان	وسیب	--- رہن سہن
وَت	--- دوبارہ	ہ	
وٹ	--- غصّہ	ہڑھ	--- سیلاب
وٹی وٹی	--- رُستی ہوئی	ہتک	--- بے عزتی
وخت	--- مصیبت، مشکل	ہکا بکا	--- حیران
وعظ	--- تقریر، نصیحت	ہما تڑ	--- ساڈے جیسے
ونجنا	--- جانا	ہمینا	--- تھکنا
ونگار	--- بلاوا	ہنجو	--- اتھرو
وڈیانا	--- عزت دینا	ہوکا	--- آہ بھرنا
ورشہ	--- پیودادے دی جائداد		

کتابیات

ناں کتاب	لکھاری/ترتیب کار	چھاپن ہار	چھاپن داور ہا
ابیات باہو	پروفیسر ڈاکٹر سلطان الطاف علی	حضرت غلام دستگیر اکادمی	1988
احسن القصص	مولوی غلام رسول عالمپوری	پنجابی ادبی اکادمی لاہور	1961
اکلاپے دامسافر	عارف عبد المتین	ٹیکنیکل پبلشرز، لاہور	1972
بیلے بیلے	احمد ظفر	مکتبہ نو، روالپنڈی	1964
پانی وچ مدھانی	عزیز ابوزری	عزیز ابوزری، فیصل آباد	1994
دیوان گشتہ	میاں مولا بخش کشتہ	میاں مولا بخش کشتہ اینڈ سنز لاہور	1958
ڈونگھے پنڈے	پیر فضل گجراتی	اشاعت کدہ۔ گجرات	1963
سسی پنوں	ہاشم شاہ	پاکستان پنجابی ادبی بورڈ، لاہور	1985
سک مڑاں دی	حفیظ تائب	عزیز پبلشرز، لاہور	1979
ستاراں دن	ڈاکٹر فقیر محمد فقیر	عزیز پبلشرز، لاہور	1965
فجراں	رؤف شیخ	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1994
کلام شاہ مراد	شاہ مراد خانپوری	بزم ثقافت، چکوال	1966
کالے روہ جیہی صرف	اقبال سوکڑی	انڈس پبلی کیشنز ڈیرہ غازی خان	1978
کافیاں شاہ حسین	شاہ حسین لاہور	مکتبہ پنجدریا۔ لاہور	1964
کل کلام	منیر نیازی	ماورئی پبلشرز، لاہور	1988
کافیاں بلھے شاہ	سید بلھے شاہ	لوک ورثہ، اسلام آباد	1980
کلیات خواجہ فرید	خواجہ غلام فرید	پنجابی ریسرچ اکادمی، لاہور	1974
مہینہ وار لہراں شریف کنجاہی نمبر	ڈاکٹر سید اختر حسین اختر	مکتبہ لہراں، لاہور	1996
نویاں زمیناں	اکرام مجید	مسلم پنجابی مجلس فیصل آباد	1990
ہمارے قائد	منظور حسین عباسی	ہجری مطبوعات کمیٹی اسلام آباد	1401
کی مدنی ماہی	قدر آفاق	اردو پنجابی محفل لاہور	
منزلاں	ڈاکٹر رشید انور	ادارہ پنجاب رنگ، لاہور	1968
ہیر وارث شاہ	مرتبہ عبدالعزیز باریٹ لاء	پنجابی ادبی اکادمی، لاہور	1964
مثنوی مولانا روم	دفتر اول مولانا روم	مکتبہ اردو ادب، لاہور	1958
گھر دا بوہا	غلام رسول شوق	فیصل آباد	1990
بکرا منڈی	ڈاکٹر انعام الحق جاوید		